

บทที่ 2

ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การวัดมูลค่าเพิ่มของสินทรัพย์ชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ภาคชนบท และชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่” มีทฤษฎี สมมุติฐานของโครงการวิจัย เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนกรอบแนวคิดของการวิจัยดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 ทฤษฎี และสมมุติฐานของโครงการวิจัย

ทฤษฎี และสมมุติฐาน ของโครงการวิจัยเรื่อง “การวัดมูลค่าเพิ่มของสินทรัพย์ชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ภาคชนบท และชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่” อาศัยทฤษฎี และสมมุติฐานตามชุดโครงการแผนงานวิจัยเรื่อง “การจัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ของภาคชนบท และชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (CMRU – SML)” ซึ่งได้กล่าวอ้างจากการสัมมนาเรื่อง “การจัดการความรู้เพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอาชีพแบบบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบบยั่งยืน” โดย สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) (www.kmi.or.th) ซึ่งมีวิทยากรผู้เข้าร่วมสัมมนา ได้แก่ ศ.นพ. ประเวศ วะสี ศ.นพ. วิจารณ์ พานิช ศ.ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช คุณไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และ ดร.ประพนธ์ ผาสุขยืด ผลจากการสัมมนาทำให้ทราบถึงข้อคิดและแนวทางในการประยุกต์ใช้ การจัดการความรู้ดังนี้

แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ ผู้ความสุขและความสำเร็จจะต้องประกอบไปด้วยการจัดการการเรียนรู้ 4 ประการ คือ

- (1) การเรียนรู้ในตนเอง
- (2) การเรียนรู้ร่วมกับเพื่อน (เพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมภารกิจ ฯลฯ)
- (3) การเรียนรู้ร่วมกันกับองค์กรพันธมิตร (องค์กรร่วมพันธมิตร Strategic partners ฯลฯ)
- (4) การเรียนรู้ร่วมกันทุกฝ่าย

สำหรับการจัดการการเรียนรู้ (Learning Management: LM) นี้จะได้อาศัยแนวคิด “บันไดสี่ขั้นของการเรียนรู้ (Learning)” ของ ดร.ประพนธ์ ผาสุกยี่ด มาประยุกต์ใช้กับชุมชนด้วย ดังแบบจำลอง

ภาพที่ 2.1 แบบจำลองสี่ขั้นของการเรียนรู้

แบบจำลองสี่ขั้นของการเรียนรู้นี้ ชุมชนจะเริ่มจาก

1. ไม่รู้ เพื่อพัฒนาเป็นรับรู้
2. รับรู้ เพื่อสร้างเป็นแนวคิด
3. เรียนรู้ คือได้แก่ การเลียนแบบ
4. เรียนรู้ พัฒนาไปเป็น เรียนรู้ หรือต่อยอด ได้ในที่สุด

จากแนวคิดและทฤษฎีที่ได้กำหนดไว้ คณะผู้วิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้ให้ข้อคิด หรือ ข้อสมมติฐานในการปฏิบัติสำหรับการวิจัยครั้งนี้ว่า “หากให้ความสำคัญกับการจัดการการเรียนรู้ร่วมกัน มากกว่าการให้ความรู้เพียงอย่างเดียว (เครื่องมือของ KM) แล้ว ภายใต้อิทธิพลหรือศักยภาพของบุคลากรที่อยู่ในชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ หากทุกฝ่ายมีการเรียนรู้ร่วมกัน จะทำให้บุคลากรเหล่านั้นสามารถพัฒนาและเพิ่มศักยภาพของตนเองได้ตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้” อีกทั้งผลของการทำวิจัยที่เกิดขึ้น จะเป็นการทำวิจัยที่สามารถนำไปใช้ได้จริงกับท้องถิ่นของนักวิจัยเอง

2.1.2 ทฤษฎีและแนวคิดการวิจัย

(1) ทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

เราจะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างไร ซึ่งมงคล ด้านธารินทร์ (2541) เสนอว่าควรสนใจอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชน กระบวนการเศรษฐกิจชุมชน และกำไรส่วนเกินจากเศรษฐกิจชุมชน

(1.1) ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชน

ซึ่งถ้าหากละเลยจะทำให้กิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนเกิดได้ยาก และไม่ยั่งยืน

1) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยพัฒนาผู้นำให้มีความรู้ ความสามารถในการวิเคราะห์ความจำเป็นที่ต้องทำการผลิต การแปรรูป การค้า ความสามารถในการระดมทุน การจัดการด้านต่าง ๆ พัฒนาชาวบ้าน และพัฒนาเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้เป็นผู้รู้อย่างลึกซึ้งในอุดมการณ์ และเทคนิคการกระตุ้นเชื่อมประสาน เพื่อเศรษฐกิจชุมชน

2) การพัฒนากลุ่ม /องค์กรชุมชน การสร้างกลุ่ม และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในรูปของกลุ่มที่มีผู้นำเป็นชาวบ้าน นับว่าเป็นหัวใจของเศรษฐกิจชุมชน

3) การพัฒนาพื้นฐานเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งเงินทุน ซึ่งเงินทุนที่ได้จากการระดมทุนภายในหมู่บ้าน เช่น กิจกรรมออมทรัพย์ การระดมทุน การตั้งธนาคารหมู่บ้าน เป็นต้น จะถูกใช้ไปอย่างสมเหตุสมผล ขณะที่เงินทุนที่รัฐสนับสนุนจะถูกใช้ไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากชาวบ้านมักถือว่าไม่ใช่เงินของตนเองการพัฒนาพื้นฐานกายภาพการพัฒนาสาธารณูปโภคต่าง ๆ โดยเฉพาะแหล่งน้ำเพื่อการบริโภค การผลิต

(1.2) กระบวนการเศรษฐกิจชุมชน

เมื่อมีการพัฒนาพร้อมทั้ง 4 ด้านแล้ว กระบวนการเศรษฐกิจชุมชนก็จะดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม กิจกรรมในกระบวนการนี้ อาจจำแนกเป็นการเกษตร ต่อเนื่องการเกษตร และนอกการเกษตร กิจกรรมด้านค้าชุมชน เช่น การจัดหาพื้นที่แล้วนำผลิตภัณฑ์มาขาย เป็นต้น กิจกรรมร้านค้าชุมชน การท่องเที่ยว เช่น พื้นฟูสภาพแม่น้ำลำคลองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว การผลิตภายใต้ระบบการรับช่วง เช่น การรับงานจากโรงงานอุตสาหกรรม หรือผู้ประกอบการขนาดใหญ่มาทำที่บ้าน แต่ต้องระวังว่าผลประโยชน์จะตกอยู่กับชุมชนหรือไม่

(1.3) กำไรส่วนเกินจากเศรษฐกิจชุมชน

เมื่อเกิดกำไรจากเศรษฐกิจผลประโยชน์ก็ควรตกกับชุมชน โดยสนับสนุนกิจกรรมในชุมชน กิจกรรมที่มักได้รับการอุดหนุน ได้แก่ การศึกษา เช่น ในรูปของ

หนังสือเรียน อาหารกลางวัน อุปกรณ์กีฬา การให้การอนุเคราะห์ในชุมชน เช่น การให้เงินทุน ประกอบอาชีพแก่เยาวชน การให้เงินช่วยเหลือ การรักษาพยาบาลแก่ผู้สูงอายุ การสร้าง สาธารณูปโภค เช่น การสร้างประปาหมู่บ้าน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทำให้คนในชุมชน เห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกันระหว่างคน ทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้

(2) ทฤษฎีมูลค่าเพิ่ม

ชโล เอี่ยมสอาด ได้รวบรวมทฤษฎีมูลค่าเพิ่มของ จีระ หงส์दारมภ์ ที่เน้น ให้ทุกคนสามารถที่จะเปลี่ยนข้อมูล เป็นข่าวสาร เป็นความรู้ และสามารถนำไปสร้างมูลค่าเพิ่ม และก่อให้เกิดความฉลาดเฉลียว ในการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี โดยมีลำดับดังนี้ มีการเก็บ ข้อมูล (data) และจัดหมวดหมู่ (coding) ก่อให้เกิดข่าวสาร (information) เมื่อนำข่าวสารมาคิดต่อ วิเคราะห์ วิจัยจะเกิดเป็นความรู้ (knowledge) หากมีการนำความรู้ไปใช้เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่ม (value added) นั่นคือ เป็นการเปิดโลกทัศน์ เป็นการบริหารแบบ Paradigm Shift เปลี่ยนวิธีคิดใน การทำงานให้สอดคล้องกับสังคมยุคใดยุคหนึ่ง ซึ่งการสร้างมูลค่าเพิ่มนี้ต้องการ การบริหาร จัดการมาก และสุดท้ายจะก่อให้เกิดความฉลาดเฉลียว (wisdom) ขึ้น ดังนั้นความรู้จะต้อง แสวงหาความรู้ที่ทันสมัย มีการแบ่งปันความรู้อย่างถูกต้อง และสร้างมูลค่าเพิ่มให้เกิดขึ้น <http://chalar.igetweb.com/index.php?mo=3&art=107785>

(3) แนวคิดการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้

การศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่สนับสนุนให้ ชุมชนพัฒนา ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กล่าวถึง ผลของการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้คือ ระบบเศรษฐกิจที่มีการสร้างสรรค์จัดหา คัดแปลง เผยแพร่ความรู้และนำความรู้มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนและสร้าง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม โดยมีปัจจัยพื้นฐาน 4 ด้าน ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องและ เชื่อมโยงกัน ได้แก่ ด้านนวัตกรรม ด้านการศึกษา ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและโทรคมนาคม และด้านสภาพแวดล้อมและสถาบันทางเศรษฐกิจ โดยใช้การจัดการสินทรัพย์ชุมชน (Asset – based Community Development, ABCD) มาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการค้นหาศักยภาพ และหา ปัจจัยเสริมในการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเป็นตัววัดมูลค่ามูลค่าเพิ่มของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจฐานความรู้ การพัฒนาที่เกื้อหนุนให้เกิดมิติการมองว่าชุมชนมีศักยภาพและความสามารถ มีจุดแข็ง มีทั้งสินทรัพย์ โอกาส และทรัพยากร เพื่อใช้ในการพัฒนาของชุมชน และการพัฒนา สินทรัพย์ที่มีคุณค่าของชุมชน เป็นการลงทุนเพื่อช่วยเติมในส่วนที่ขาดให้แก่มุมชน ซึ่งจะสร้าง ผลตอบแทนที่มีมูลค่าให้แก่ชุมชนและสร้างขีดความสามารถในการพึ่งตนเอง และสร้างความ เชื่อมมั่นให้แก่คนในชุมชน

(4) แนวคิดบทบาทของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

การดำเนินนโยบายของรัฐบาลที่สร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานราก ดังกล่าว นอกเหนือ จากการที่รัฐบาลได้มีโครงการต่างๆ เพื่อกระจายโอกาสให้กับประชาชนได้ ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อทำให้เกิดการเพิ่มรายได้และการมีงานทำอย่างทั่วถึงแล้ว ปัจจัย ที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงาน โครงการดังกล่าวได้มากน้อย แค่ไหน คือ ศักยภาพของชุมชนที่จะใช้โอกาสเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์ต่อการสร้างความ เข้มแข็งทางเศรษฐกิจของตนเอง ทั้งนี้บทบาทของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก อาจ สรุปได้ดังนี้

การรวมกลุ่มของชุมชนเพื่อเพิ่มความมั่นคงทางรายได้และคุณภาพชีวิตของคนใน ชุมชนองค์กรประชาชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน ได้ตระหนักถึงความสำคัญต่อการแก้ไข ปัญหาความยากจนมาเป็นระยะเวลานาน ซึ่งดำเนินการภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของ ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่น โดยภาคชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อการ พัฒนาเป็นระยะเวลานาน โดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการประกอบ อาชีพ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบทและชุมชนเมืองให้ดีขึ้น เช่น การเสริมสร้างศักยภาพและทักษะในการประกอบอาชีพให้แก่ชุมชนในชนบทและชุมชน เมือง การสนับสนุนด้านการศึกษา การจัดตั้งกองทุนในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น

บทบาทของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก จะอยู่ในรูปแบบของการรวมกลุ่ม ของคนในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เช่น การรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ การ รวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชนในด้านเงินทุน การตลาด ความรู้ทางเทคโนโลยี และ สวัสดิการภายในชุมชนและการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาของส่วนรวมโดยเฉพาะปัญหาด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยร่วมกันอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำ ลำธาร ป่าไม้ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ทรัพยากรทางทะเล และการพัฒนาระบบนิเวศน์ชายฝั่งและป่าชายเลน ซึ่งการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมดังกล่าว เป็นการเพิ่มความมั่นคงทางรายได้และ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น อันนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและการ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนทั้งนี้การรวมกลุ่มของคนในชุมชนในแต่ละพื้นที่ มีความ หลากหลายทั้งในด้านลักษณะของการรวมกลุ่ม และการบริหารจัดการกลุ่ม สาระสำคัญดังนี้

(4.1) ลักษณะการรวมกลุ่ม ลักษณะการรวมกลุ่มพิจารณาตาม

วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม สามารถแบ่งออกได้ เป็น 3 ลักษณะ คือ

1) การรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน โดยจะรวมกลุ่มกัน เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นของคนในชุมชนร่วมกัน เช่น ปัญหาการขาดแคลนเงินทุน ปัญหาการตลาด การขาดความรู้ ทางเทคโนโลยี ตลอดจนเพื่อการสนับสนุนช่วยเหลือทางด้านสวัสดิการภายในชุมชน โดยมีการรวมกลุ่มในรูปแบบต่างๆ เพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน ได้แก่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544)

1.1) กลุ่มออมทรัพย์ หรือเรียกว่ากลุ่มสัจจะออมทรัพย์หรือกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ซึ่งเป็นการจัดตั้งในรูปแบบของกองทุน โดยการระดมเงินจากคนในชุมชนในรูปแบบของสมาชิกกลุ่ม หรือขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภายนอก แล้วนำมาจัดสรรให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพเสริม และนำผลกำไรจากการดำเนินงานไปช่วยเหลือด้านสวัสดิการของคนในชุมชน เช่น การรักษาพยาบาล เป็นต้น

1.2) การจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด การจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาดหรือร้านค้า ชุมชน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการรวมกลุ่มของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อใช้เป็นสถานที่จำหน่ายผลผลิตของชุมชน หรือจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคที่มีราคาถูกให้กับสมาชิก

1.3) ธนาคารข้าว เป็นกิจกรรมหนึ่งที่คนในชุมชนรวมกลุ่มกัน จัดตั้งเพื่อช่วยเหลือกัน ซึ่งดำเนินการในลักษณะการให้ยืม โดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำ หรือเป็นการช่วยเหลือแก่สมาชิกที่ประสบปัญหาขาดแคลนข้าวเพื่อการบริโภคโดยไม่คิดดอกเบี้ย

1.4) ศูนย์สาธิตการเกษตรหรือศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ความรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผลผลิต หรือเป็นศูนย์ในการถ่ายทอดเทคโนโลยีต่างๆ ให้คนในชุมชนได้มีความรู้เพิ่มขึ้นรวมทั้งเป็นสถานที่สาธิตการทดลองกิจกรรมเสริมใหม่ๆ ให้แก่คนในชุมชน

2) การรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ โดยคนในชุมชนต้องการมีรายได้ให้พอเพียงต่อการครองชีพ และความต้องการที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งการรวมกลุ่มอาชีพมักเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการรวมกลุ่มออมทรัพย์ นอกจากนี้ยังได้ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ในการประกอบอาชีพเสริม ส่งผลให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น เช่น การรวมกลุ่มอาชีพการทอผ้าไหม การจักสาน การทำขนมจาก การแปรรูปสมุนไพร การเลี้ยงสัตว์ และการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพดั้งเดิมของท้องถิ่นให้ดีขึ้น

3) การรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาของส่วนรวม ซึ่งมีในทุกภาค โดยในภาคเหนือจะมุ่งเน้นการอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำ ลำธาร และป่าไม้ ภาคกลางเน้นอนุรักษ์แหล่งน้ำ และทรัพยากรทางทะเล ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเน้นอนุรักษ์แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง ส่วนภาคใต้เน้นอนุรักษ์แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การพัฒนาระบบนิเวศน์ชายฝั่งและป่าชายเลน นอกจากนี้ในบางชุมชนมีการรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชนและแก้ไขปัญหาในชุมชน เช่น ปัญหายาเสพติด เป็นต้น

(4.2) การบริหารจัดการกลุ่ม

1) ลักษณะการบริหารกลุ่ม ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของคณะกรรมการ โดยคัดเลือกจากคนในชุมชนเพื่อเข้ามาบริหารจัดการ กำหนดกฎ ระเบียบ หลักเกณฑ์การดำเนินงาน และผลตอบแทนของสมาชิก รวมทั้งทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการประสานขอความร่วมมือและขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กรนอกชุมชน ทั้งในรูปของความรู้ในการดำเนินงาน งบประมาณ และการพัฒนาผลผลิตของชุมชน

2) การระดมทุนของกลุ่ม การระดมทุนหมุนเวียนจะมาจากเงินทุนในชุมชน ซึ่งเป็นการระดมทุนจากสมาชิกในชุมชนในลักษณะการซื้อหุ้น เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ เมื่อกิจการมีรายได้เพิ่มขึ้นก็มีการจัดสรรเงินปันผล หรือนำรายได้ไปขยายกิจการ หรือจัดสรรเป็นสวัสดิการสังคม และอีกรูปแบบหนึ่งเป็นเงินทุนจากภายนอกชุมชน ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐและเอกชนทั้งในรูปของการให้เปล่า หรือ การให้กู้ยืมในช่วงเริ่มก่อตั้งกลุ่ม และใช้คืนในภายหลัง ซึ่งการให้กู้ยืมมีทั้งไม่คิดดอกเบี้ยและคิดดอกเบี้ยในอัตราที่ต่ำ โดยกำหนดระยะเวลาในการชำระคืน (รศ.ดร.นภาพร หะวานนท์ และคณะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , 2547)

3) การจัดการด้านการตลาด การจัดการด้านการตลาดของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของสินค้า ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

- 3.1) มีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อที่แหล่งผลิตโดยตรง
- 3.2) คนในชุมชนเป็นตัวกลางในการจำหน่าย
- 3.3) มีการจำหน่ายตามร้านค้าทั่วไปตามศูนย์สาธิตการตลาดตามงานประเพณี หรือ งานประจำจังหวัดต่าง ๆ

(5) แนวคิดของความเข้มแข็งของชุมชน

การรวมกลุ่มของชุมชนเพื่อเพิ่มความมั่นคงทางรายได้และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนองค์กรประชาชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญต่อการ

แก้ไขปัญหาความยากจนมาเป็นระยะเวลานาน ซึ่งดำเนินการภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในท้องถิ่น โดยภาคชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเป็นระยะเวลานาน โดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการประกอบอาชีพ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบทและชุมชนเมืองให้ดีขึ้น เช่น การเสริมสร้างศักยภาพและทักษะในการประกอบอาชีพให้แก่ชุมชนในชนบทและชุมชนเมือง การสนับสนุนด้านการศึกษา การจัดตั้งกองทุนในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้นสำหรับบทบาทของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากนั้น จะอยู่ในรูปแบบของการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เช่น การรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชนในด้านเงินทุน การตลาด ความรู้ทางเทคโนโลยี และสวัสดิการภายในชุมชนและการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาของส่วนรวมโดยเฉพาะปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยร่วมกันอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำ ลำธาร ป่าไม้ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ทรัพยากรทางทะเล และการพัฒนาระบบนิเวศชายฝั่งและป่าชายเลน ซึ่งการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมดังกล่าว เป็นการเพิ่มความมั่นคงทางรายได้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น อันนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คีน (รศ.ดร.นภาพร ณะพานิช และคณะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2547)

(6) แนวคิดตัวแบบการการก่อรูปทุนทางสังคม

จากการศึกษากระบวนการสะสมทุนทางสังคมในชุมชนต่าง ๆ ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของทุนทางสังคมในฐานะเป็นเครื่องมือที่จะทำให้คนบรรลุเป้าหมาย ทุนทางสังคมเป็นระบบของความสัมพันธ์ที่คนสร้างขึ้นในรูปแบบของการร่วมมือกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ พลัง ความสามารถ และโอกาสในการทำสิ่งต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมาย โดยระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวประกอบด้วย แบบแผนของความสัมพันธ์ และคุณลักษณะของความสัมพันธ์ ที่ต้องมีความสอดคล้องกัน ซึ่งกระบวนการสร้างและสะสมทุนทางสังคมนั้นมีมาตั้งแต่ชุมชนอยู่ในยุคของสังคมแบบประเพณี และมีการปรับเปลี่ยนแบบแผนความสัมพันธ์ที่เรียกว่าทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคเศรษฐกิจเพื่อการค้า กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงจากระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติมาสู่ระบบความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการมากขึ้น อาทิ การจัดตั้งเป็นกลุ่มองค์กร หรือ สหกรณ์ อย่างไรก็ตามคุณลักษณะของความสัมพันธ์ที่ก่อตัวขึ้นเป็นจิตสำนึกร่วมของชุมชน ได้แก่ ความไว้วางใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล การร่วมทุกข์ร่วมสุข การร่วมมือร่วมใจ การร่วมกันสร้างกติกา และการแบ่งปันผลได้อย่างเป็น

ธรรมไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก สามารถกล่าวโดยสรุปได้ คือ การร่วมมือร่วมใจกันบนฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การอยู่ด้วยกันแบบร่วมทุกข์ร่วมสุข มีความไว้วางใจกัน และเสียสละเพื่อส่วนรวม การร่วมกันวางกติกา หรือบรรทัดฐานของการอยู่ร่วมกันในชุมชน การให้ค่าให้ความสำคัญต่อเรื่องของส่วนรวม และการทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาค และการแบ่งปันผลได้อย่างเป็นธรรม เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน มีการกำหนดเงื่อนไขการกระจายผลได้อย่างเป็นธรรม เพื่อลดความขัดแย้งในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อส่วนรวม ทำให้ระบบความสัมพันธ์มีความยั่งยืน ก่อให้เกิดความผูกพันในในกลุ่มหรือองค์กร (ประวิณ ลิ้มปสาขชล, 2547)

ผลได้ที่เกิดขึ้นจากการมีทุนทางสังคมในชุมชนที่สำคัญ คือ การทำให้เกิดพลัง (Vitality) ในการต่อสู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ทั้งที่เป็นเป้าหมายส่วนบุคคลและเป้าหมายของส่วนรวม ด้วยบรรทัดฐานของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทุนทางสังคมได้เปิดโอกาส (Opportunity) ให้กับคนในชุมชนได้เข้าถึงทรัพยากร เข้าถึงบริการ ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ด้วยการสร้างเครือข่ายการติดต่อเชื่อมโยงกัน ซึ่งมีผลต่อการเพิ่มความสามารถ (Ability) ของคนให้มากขึ้น เนื่องจากมีความรู้ความสามารถหลายอย่างที่ไม่สามารถนำออกมาใช้ประโยชน์ได้หากไม่เกิดความร่วมมือกัน กระบวนการเกิดขึ้นของทุนทางสังคมนั้นไม่สามารถแยกออกจากทุนธรรมชาติ ทุนความรู้หรือทุนวัฒนธรรม และทุนมนุษย์ได้ เนื่องจากมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และสร้างระบบความรู้และระบบความสัมพันธ์ที่สามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิตได้ ดังนั้นมิติต่าง ๆ ของทุนชุมชนจึงต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และมีการปรับตัวไปพร้อม ๆ กัน เมื่อสภาพแวดล้อมของสังคมเปลี่ยนไป เพื่อให้ชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้นในการมองถึงเงื่อนไขและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการสะสมทุนชุมชนในทุกมิติ โดยให้คนในชุมชนที่ผู้กำหนดกฎเกณฑ์ กติกาของการมีส่วนร่วม ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของความเสมอภาค และการกระจายผลได้อย่างเป็นธรรม เพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากกติกาที่กำหนดขึ้น การสร้างทุนให้กับชุมชนจะต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนเป็นเจ้าของความรู้ สร้างความรู้ได้เอง และสามารถปรับเปลี่ยนความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนตนเองได้

ความสำคัญของการมีแผนที่ทุนทางสังคม จึงมีความจำเป็นเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง ขยายขอบเขตไปถึงชุมชนในกลุ่มอื่น ๆ อันได้แก่ ทุนความรู้ ทุนมนุษย์ และทุนธรรมชาติ ด้วย โดยผู้ที่จะสามารถทำแผนที่ทุนชุมชนได้ดีที่สุดก็คือคนในชุมชน ซึ่งอาจมีคนนอกชุมชนจากภาคส่วนอื่น ๆ เป็นผู้ให้การสนับสนุน การทำแผนที่ทุนชุมชนเพื่อสืบค้นศักยภาพชุมชน จำเป็นต้องสืบค้นในเรื่องต่อไปนี้

(6.1) ระบบความรู้ที่ชุมชนเป็นผู้สร้างสรรค์จากประสบการณ์หรือจากการปฏิบัติจริง โดยชุมชนรู้สึกว่าเป็นเจ้าของความรู้ที่อยู่เบื้องหลังกิจกรรมที่กระทำอยู่อย่างลุ่มลึก สามารถใช้ความรู้แก้ไขปัญหาในทางปฏิบัติได้ สามารถปรับเปลี่ยนความรู้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป เช่น ความต้องการของตลาด การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้อย่างเหมาะสม หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือชุมชนมีอำนาจเหนือความรู้ มิได้เป็นเพียงผู้ที่ “ฟังฟัง” ความรู้ และรอคอยความช่วยเหลือจากผู้อื่น ทั้งนี้แต่ละชุมชนอาจมีความรู้หลายระบบเป็นความรู้ที่หลากหลาย ความรู้เหล่านี้ล้วนเชื่อมโยงกับการปฏิบัติจริง โดยที่ชุมชนอาจไม่ได้มองว่า สิ่งเหล่านี้เป็นความรู้ และไม่สามารถจัดระบบความรู้ของตนเองแบบศาสตร์สมัยใหม่ได้ ดังนั้นจึงควรสร้างกลไกที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถจัดระบบความรู้ของตนเองได้ ทั้งนี้เพื่อให้นักวิชาการหรือผู้ภายนอกชุมชนสามารถช่วยกันสร้างสรรค์ความรู้ต่อจากฐานความรู้เดิมของชุมชน แทนการสร้างความรู้ที่ไม่เชื่อมโยงกับฐานความรู้เดิมของชุมชน สิ่งที่ต้องคำนึงถึงก็คือระบบความรู้ที่ชุมชนเป็นเจ้าของ และถือว่าเป็นทุนความรู้นี้ มิได้จำกัดอยู่กับความรู้ในอดีตเท่านั้น ชุมชนจำนวนมากได้มีการสืบสานและปรับเปลี่ยนระบบความรู้ไปตามการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้สามารถตอบสนองเป้าหมายหรือความต้องการของชุมชนได้ อย่างไรก็ตาม ข้อพึงระวังก็คือ ความรู้จากภายนอกจำนวนมากที่หลั่งไหลเข้าไปในชุมชน จนทำให้ชุมชนต้องกลายเป็นผู้ฟังฟังความรู้ นั่นไม่ถือว่าเป็นทุนความรู้ของชุมชน

(6.2) ระบบความสัมพันธ์ที่ชุมชนสร้างขึ้นมารองรับกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ระบบความสัมพันธ์ที่นับเป็นทุนทางสังคม จะต้องสะท้อนจิตสำนึกร่วมของคนที่เข้ามาสัมพันธ์กัน ซึ่งอาจแสดงออกมาในรูปของการร่วมทุกข์ร่วมสุข ความสามัคคีปรองดอง การแบ่งปันผลได้อย่างเป็นธรรม โดยมีกฎเกณฑ์กติกาที่คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันร่วมกันสร้างขึ้น เป็นกฎเกณฑ์ที่ไม่ตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนไปได้หากสมาชิกเห็นว่ากฎเกณฑ์ก่อให้เกิดอุปสรรคที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้อาจปรากฏหรือดำรงอยู่ในลักษณะขององค์กรทางสังคมรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่ม สหกรณ์ สมาคม องค์กร องค์กร หน่วยงาน ภารกิจ ฯลฯ อย่างไรก็ตามการที่ชุมชนมีองค์กรทางสังคมเหล่านี้ มิได้หมายความว่าชุมชนมีทุนทางสังคมเสมอไป ในหลายกรณีองค์กรทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน อาจมีระบบความสัมพันธ์ที่สมาชิกมุ่งแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว ทะเลาะเบาะแว้ง ต่างคนต่างอยู่ เกี่ยงกันรับผิดชอบก็ได้ ดังนั้นการที่ชุมชนมี “องค์กรจัดตั้ง” จำนวนมากจึงอาจไม่นำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การทำแผนที่ทุนทางสังคมจึงต้องเข้าไปถึงคุณลักษณะของระบบความสัมพันธ์ที่เป็นรากฐานให้ชุมชนสามารถร่วมมือกันทำกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายซึ่งเป็นเป้าหมายร่วมกันของคนในชุมชน หรือในกลุ่มของผู้ที่เข้าร่วม มีสัมพันธ์กัน โดยที่ผลได้นั้น

เกิดจากกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับการแบ่งปันไปสู่สมาชิก และมีส่วนที่แบ่งปันไปถึงชุมชนโดยรวมด้วย

(6.3) คุณลักษณะของคนในชุมชน การที่ชุมชนมีทุนความรู้และทุนทางสังคมที่เข้มแข็งมีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะทำให้คนในชุมชนมีลักษณะของความเป็นมนุษย์ที่มีพลังและมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ซึ่งอาจสะท้อนออกมาในรูปของการเป็นคนที่ไม่กลัวเผชิญกล้าต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ ไม่ย่อท้อ รวมทั้งมีความคิดสร้างสรรค์ พยายามช่วยเหลือตนเอง ไม่คอยหวังพึ่งผู้อื่น ขณะเดียวกันก็มีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือแบ่งปันผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว เหล่านี้ถือว่าเป็น “ทุนมนุษย์” ของชุมชน การเข้าถึงทุนมนุษย์ที่มีอยู่ในชุมชน จะต้องกระทำภายใต้วิถีคิดใหม่ที่หลุดพ้นจากการประเมินคุณภาพของคนโดยดูจากวุฒิทางการศึกษา ตำแหน่งทางราชการ หรือฐานะทางเศรษฐกิจ จึงจะช่วยให้สามารถมองเห็นศักยภาพของคนในชุมชนจากวิถีปฏิบัติในการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

(6.4) ฐานทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นที่มาของการดำรงชีวิต ชุมชนที่มีการเกษตรเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ต้องอาศัยธรรมชาติเป็นฐานในการผลิตอาหาร ทอเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม สร้างเครื่องมือเครื่องใช้ สร้างบ้านเรือน รวมถึงการปรังรักษาโรค ฐานทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นที่มาของระบบความรู้และระบบความสัมพันธ์ ของคนในชุมชนนั้น ๆ ดังนั้นทุนความรู้และทุนทางสังคมของชุมชนจึงมิได้ดำรงอยู่อย่างลอย ๆ หากแต่ยึดโยงอยู่กับสภาพแวดล้อมของชุมชน ดังนั้นการสืบค้นทุนชุมชน เพื่อให้สามารถเข้าถึงศักยภาพของชุมชน จึงต้องให้ความสำคัญกับ “ทุนธรรมชาติ” อันหมายถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนได้นำมาใช้เพื่อการดำรงชีวิต โดยอาศัยความรู้และระบบความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นเป็นกลไกที่ทำให้สามารถนำสิ่งที่มียูตามธรรมชาติมาใช้ในการดำรงชีวิต

(7) กิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างทุนชุมชน

การสืบค้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างทุนชุมชนเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาภาคการเกษตรของประเทศที่ผ่านมาได้ส่งผลให้มีการหลั่งไหลของความรู้และเทคโนโลยีจากภายนอกเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว รวมไปถึงแนวทางการพัฒนาที่มีการนำทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมาเป็นสินค้า เช่น ป่าไม้ ผลผลิตจากป่า สัตว์ป่า หรือใช้แหล่งน้ำตามธรรมชาติเป็นที่รองรับของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม และการดึงคนจากชุมชนเข้าไปสู่การเป็นแรงงานรับจ้าง ได้ส่งผลให้ทุนความรู้ ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ และทุนธรรมชาติ ซึ่งเป็นทุนชุมชนอ่อนแอลง กิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมที่มาพร้อมกับการพัฒนาในสังคมสมัยใหม่ที่เข้าไปสู่ชุมชน หากพิจารณาไปถึงสิ่งที่อยู่เบื้องหลังกิจกรรมเหล่านี้แล้ว จะเห็นว่าแม้ตัวของกิจกรรมจะนำมาซึ่งรายได้ แต่กิจกรรมเหล่านี้ทำให้ชุมชนต้องกลายเป็นผู้ที่ต้อง

พึ่งพิงความรู้จากภายนอกชุมชน ต้องเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์ที่คนในชุมชนมิได้เป็นผู้มีส่วนในการกำหนดกติกา ต้องตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ หรือได้รับส่วนแบ่งจากสิ่งที่ทำไปอย่างไม่เป็นธรรม คนมีชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ ทำให้ขาดพลังสร้างสรรค์ ขาดความมั่นใจ ต้องคอยพึ่งพิงผู้อื่น ทำให้ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ลดทอนลง นอกจากนี้ความรู้และระบบความสัมพันธ์ที่เข้ามาใหม่นี้ นอกจากจะไม่เชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรธรรมชาติแล้ว การปราศสิทธิเหนือทรัพยากรธรรมชาติไปจากชุมชน ยังเป็นการทำลายระบบความรู้และระบบความสัมพันธ์ที่คนในชุมชนได้สร้างขึ้นจากการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติอีกด้วย ดังนั้น แนวนโยบายในการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับทุนชุมชน จึงต้องให้ความสำคัญกับการสืบค้นกระบวนการที่ทำให้ทุนชุมชนอ่อนแอลงด้วย ดังนี้

(7.1) ความรู้ที่นำเข้าไปสู่ชุมชนและทำให้ชุมชนกลายเป็นผู้พึ่งพิงความรู้ในยุคของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ชุมชนต้องเผชิญกับเทคโนโลยีในการผลิต เช่น อุปกรณ์เครื่องมือทางการเกษตร พันธุ์พืช ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง พันธุ์สัตว์ รวมไปถึงวิธีการในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์แบบใหม่มากมาย โดยที่คนในชุมชนกลายเป็นเพียงผู้ใช้ความรู้หรือเทคโนโลยี หรือเป็นเพียงแรงงานที่ทำหน้าที่รับใช้เครื่องมือและความรู้ที่ชุมชนไม่ได้สร้างขึ้น ทำให้คนในชุมชนไม่สามารถปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีและความรู้ให้เหมาะสมกับท้องถิ่นของตนเอง เมื่อมีปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาก็กลายเป็นผู้ที่ไม่รู้เท่าทันความรู้ที่ตนเองใช้อยู่ ต้องพึ่งพิงผู้อื่น ความรู้เหล่านั้นนอกจากจะไม่ใช้ทุนความรู้ของชุมชนแล้ว ยังไม่สามารถเชื่อมโยงกับความรู้เดิมของชุมชน ทำให้ทุนความเดิมของชุมชนอ่อนแอลง นอกเหนือจากความรู้ในด้านการผลิต ยังมีความรู้ในด้านอื่น ๆ เช่น ความรู้ในด้านการจัดการ การตลาด การจัดการสินเชื่อ ฯลฯ ที่ล้วนเป็นความรู้ที่เข้ามากับระบบเศรษฐกิจแผนใหม่ที่คนในชุมชนไม่คุ้นเคย ทำให้ชุมชนตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ การสืบค้นจุดอ่อนของความรู้ที่หลั่งไหลเข้าไปในชุมชนในลักษณะนี้ จะช่วยให้ผู้วางนโยบายสามารถวางแผนทางในการร่วมมือกับชุมชนทำให้ความรู้เหล่านี้กลายเป็นทุนความรู้ของชุมชน ซึ่งหมายถึงว่า ชุมชนจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดว่าความรู้ใดที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง และมีกระบวนการที่จะทำให้ชุมชนสามารถรู้เท่าทันความรู้และเทคโนโลยีที่อยู่มากมายในชุมชนได้

(7.2) ระบบความสัมพันธ์ที่มีได้เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างแท้จริง แนวทางในการพัฒนาชนบทโดยการนำเอาความรู้และกิจกรรมจากภายนอกเข้าไปสู่ชุมชน ได้ส่งผลต่อระบบความสัมพันธ์ที่ชุมชนเคยสร้างและสืบสานมาจากอดีต ชุมชนต้องเข้าไปมีความสัมพันธ์กับพ่อค้า นายทุน เจ้าหน้าที่ของรัฐ และองค์กรเอกชนที่ไม่แสวงหากำไรจำนวนมาก โดยแต่ละคู่สัมพันธ์ ชุมชนได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่คนทั่วไปอาจเห็นเป็นรูปธรรมได้

เช่น การทำนาปรัง การปลูกพืชไร่เพื่อการค้า การเลี้ยงปลาเลี้ยงกุ้งในรูปแบบของฟาร์ม การทำฟาร์มไก่ ฟาร์มหมู ไปจนถึงการทำสินค้าแปรรูป เช่น น้ำพริก กะปิ น้ำปลา เพื่อการค้า การตั้งกลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน การตั้งสหกรณ์ การกู้เงินผ่านระบบสินเชื่อ เป็นต้น กิจกรรมแต่ละกิจกรรมได้ดึงให้ชุมชนเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์ที่ชุมชนไม่ได้เป็นผู้วางกติกา แต่ต้องทำตามกติกา และในหลาย ๆ กรณี เป็นกติกาที่ทำให้ชุมชนตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ ไม่มีอำนาจต่อรองสำหรับภายในชุมชนเองคนอาจต้องลดทอนหรือเข้ามามีความสัมพันธ์กันน้อยลง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการทำมาหากิน โดยเกิดสภาพการณ์ที่เรียกว่า ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ อาจดำรงความสัมพันธ์ในส่วนของผู้บริโภคหรืองานสังคมอยู่บ้าง เช่น การร่วมงานบุญ งานบวช งานศพ งานแต่งงาน เป็นต้น สภาพการณ์เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอของทุนทางสังคม ซึ่งเป็นความอ่อนแอที่อาจมองเห็นได้อย่างชัดเจน เพราะไม่มีลักษณะที่เป็นรูปธรรมเหมือนกิจกรรมหรือตัวองค์กรที่ดำรงอยู่ การสืบค้นในเรื่องนี้จึงต้องกระทำอย่างประณีต โดยไม่สรุปอย่างง่าย ๆ ว่า องค์กรทางสังคมที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มสหกรณ์ สมาคม เครดิตยูเนียน จะสามารถใช้เป็นดัชนีสะท้อนความเข้มแข็งของทุนทางสังคมได้เสมอไป

อย่างไรก็ตาม การจะสร้างทุนทางสังคมจะต้องมีการสร้างผ่านกิจกรรมทางสังคม ซึ่งอาจออกมาในรูปกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ โดยกิจกรรมเหล่านี้ควรเป็นกิจกรรมที่สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายในการดำรงชีวิตของชุมชน ทั้งนี้กิจกรรมจะต้องก่อให้เกิดกระบวนการสร้าง สรรค์ความรู้ ซึ่งอาจเป็นการบูรณาการความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ หรือนำความรู้เก่ามาปรับใช้ หรือเป็นความรู้ใหม่ที่ชุมชนได้มีโอกาสเข้าถึงความรู้อย่างแท้จริง สามารถปรับเปลี่ยนความรู้ให้เหมาะสมกับความต้องการได้ ไม่ใช่ความรู้ที่เป็นส่วนเลี้ยว ที่ทำให้ชุมชนตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้รู้ นอกจาก เรื่องความรู้แล้ว กิจกรรมยังเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้สร้างระบบความสัมพันธ์ในรูปแบบที่เหมาะสม โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการวางกติกา มีการแบ่งปันผลได้อย่างเป็นธรรม เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชน อันจะทำให้เกิดทุนทางสังคมด้วย

(7.3) คุณลักษณะของคนในชุมชน ความอ่อนแอของทุนความรู้และทุนทางสังคมย่อมมีผลต่อคุณลักษณะของคนในชุมชน เพราะการที่คนในชุมชนต้องเปลี่ยนสถานะจากการเป็นผู้สร้าง สรรค์ความรู้ และกำหนดระบบความสัมพันธ์ โดยเฉพาะกฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ ทำให้คนในชุมชนกลายเป็นผู้ที่ต้องคอยฟังฟังผู้อื่น ขาดพลังในการต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ บางครั้งอาจรอความช่วยเหลือจากรัฐบาล จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือองค์กรเอกชน นับเป็นการลดทอนศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ อย่างไรก็ตามการสร้างเสริมพลัง (empowerment) ให้กับคนในชุมชน ไม่สามารถทำได้โดยใช้กระบวนการอบรมในลักษณะของการสอนในชั้นเรียน แต่จะต้อง

ทำผ่านกิจกรรมที่ให้โอกาสแก่ชุมชนให้มีส่วนในการสร้างความรู้และกำหนดระบบความสัมพันธ์ หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการกระทำผ่านการสร้างทุนความรู้และทุนทางสังคม จึงจะทำให้เกิดเป็นทุนมนุษย์ได้

(7.4) ทุนธรรมชาติ เนื่องจากการดำรงชีวิตของชุมชนในชนบทไม่อาจแยกออกจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้ การกินสิทธิในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชนจึงเป็นสิ่ง จำเป็น เพราะระบบความรู้และระบบความสัมพันธ์หลายอย่างของชุมชน เกิดจากปฏิสัมพันธ์ที่คนมีต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การปราศสิทธิเหนือสิ่งแวดล้อมไปจากชุมชน จึงเท่ากับเป็นการทำลายทุนความรู้และทุนสังคมของชุมชน ซึ่งในที่สุดแล้วก็เป็นการทำลายทุนมนุษย์ ดังนั้นการสร้างกระบวนการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และให้ชุมชนได้ดำรงชีวิตบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ จึงเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งให้กับทุนชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน

2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 สิ้นทรัพย์ชุมชน

ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย (ธพว.) ได้ทำการศึกษาวิจัยการพัฒนาสินทรัพย์ชุมชนเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะสนองตอบกลยุทธ์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม ทั้งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและคุณภาพชีวิตบนฐานความเข้มแข็งของชุมชนและการใช้ทุนทางเศรษฐกิจทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณลักษณะ ตลอดจนทำให้เข้าใจสภาพทั่วไปและข้อมูลเจาะลึกของสินทรัพย์ชุมชนในประเทศไทย และการประเมินศักยภาพทางเศรษฐกิจของสินทรัพย์ชุมชน เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาสินทรัพย์ชุมชนที่มีศักยภาพ ให้เกิดมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนในชุมชนและธุรกิจชุมชนซึ่งครอบครองและบริหารจัดการสินทรัพย์ชุมชนที่มีศักยภาพเชิงเศรษฐกิจมีโอกาสเข้าถึงแหล่งทุนในระบบได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและอาชีพของภาคประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้นต่อไป โดยกำหนดนิยามศัพท์ของสินทรัพย์ชุมชนให้หมายความว่า "สิ่งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตนอันมีมูลค่า หรือคุณค่าต่อชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มชนหลายคนอยู่ร่วมกันอย่างผูกพันกัน และร่วมกันพัฒนา สร้างสรรค์

และใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์ของชุมชนนั้น" จากความหมายของสินทรัพย์ชุมชนที่กล่าวมานี้ จึงสรุปได้ว่าสินทรัพย์ชุมชนมีทั้งที่เป็นรูปธรรมมีตัวตนหรือรูปร่าง และสินทรัพย์ชุมชนที่ไม่มีตัวตนหรือไม่มีรูปร่าง โดยจำแนกประเภทของสินทรัพย์ชุมชนเป็น 5 ประเภท ได้แก่

1. วิถีชีวิตชุมชน
2. สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์
3. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. แหล่งท่องเที่ยว
5. และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2.2 การประเมินค่าโครงการทางเศรษฐศาสตร์

การประเมินเปรียบเทียบระหว่างมีกับไม่มีโครงการ เขียวเรศ ทับพันธุ์ (2541, น. 41-46) ชี้ว่าไม่ว่าจะเป็นการประเมินโครงการในวิธีใดก็ตามการประเมินโครงการทางเศรษฐศาสตร์นั้นต้องคำนึงถึงแนวคิดการประเมินเปรียบเทียบระหว่างมีกับไม่มีโครงการ (With and without project) การประเมินโครงการตามแนวคิดเปรียบเทียบระหว่างมีกับไม่มีโครงการนั้น พยายามที่จะประเมินความแตกต่างทางด้านต้นทุนและผลประโยชน์ระหว่างการมีโครงการกับการไม่มีโครงการเกิดขึ้น โดยทางด้านต้นทุน เมื่อมีโครงการเกิดขึ้น มีต้นทุนในส่วนใดบ้างที่สามารถลดลง และมีต้นทุนในส่วนใดบ้างที่เพิ่มขึ้นเพื่อรองรับการเกิดขึ้นของโครงการ ส่วนทางด้านผลประโยชน์ก็จะมีการคำนวณในรูปแบบเดียวกัน ซึ่งในการประเมินโครงการดังกล่าวได้พยายามเปรียบเทียบต้นทุนส่วนเพิ่มและผลประโยชน์ส่วนเพิ่ม (Marginal Costs and Marginal Benefits) นั้นเอง เพื่อดูประสิทธิภาพของโครงการจะเหมือนกัน วิธีที่นิยมใช้กันในการประเมินโครงการของเอกชน ส่วนใหญ่จะพิจารณาความแตกต่างระหว่างต้นทุนและผลประโยชน์ของโครงการก่อนและหลังดำเนินการเป็นหลัก โดยเปรียบเทียบต้นทุนรวม และผลประโยชน์รวม (Total Costs and Total Benefits) ซึ่งไม่ได้สะท้อนถึงต้นทุนและผลประโยชน์จากการมีโครงการที่แท้จริง ดังตัวอย่างต่อไปนี้ ตัวอย่างด้านความแตกต่างของแนวคิดการประเมินแบบมีกับไม่มีโครงการและการประเมินโครงการแบบก่อนและหลังจากมีโครงการ ได้แก่ สมมติมีโครงการหนึ่งให้ผลประโยชน์รวม 15 หน่วยใช้ทรัพยากรของประเทศไป 10 หน่วย มีอัตราส่วนผลประโยชน์ต่อต้นทุนเท่ากับ 1.5 การประเมินในลักษณะนี้เป็นการประเมินแบบก่อนและหลังมีโครงการ แต่ในการประเมินแบบเปรียบเทียบระหว่างมีกับไม่มีโครงการนั้น จะคำนึงว่ารูปแบบการได้รับประโยชน์จากภาครัฐนั้นเมื่อไม่มีโครงการกับมีโครงการจะมีความแตกต่างกันเท่าใดจากตัวอย่างข้างต้น ถ้าไม่มีโครงการดังกล่าว ผลประโยชน์จากบริการของรัฐเป็น 14 หน่วย มี

ต้นทุน 9 หน่วย จะเห็นได้ว่าในทางเศรษฐศาสตร์แล้ว โครงการนี้มีอัตราส่วนของผลประโยชน์ต่อต้นทุนเพียง 1.0 เท่านั้น (Marginal Benefits และ Marginal Costs เท่ากับ 1 หน่วย)

2.2.3 การวัดค่าโครงการตามแนวทางเศรษฐศาสตร์

การวัดค่าโครงการทางด้านเศรษฐศาสตร์ (Economic Aspects) นั้นมีความแตกต่างจากการวัดค่าโครงการด้านการเงิน (Financial Aspects) เนื่องจากการประเมินที่ไม่ได้ให้ความสนใจกับกำไรที่เป็นตัวเงิน (Tangible Benefits) เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการประเมินว่าทรัพยากรที่ใช้ไปในโครงการหนึ่งๆ นั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์ในลักษณะต่างๆ ต่อสังคมอย่างไรบ้าง เป็นการใช้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดต่อสังคมหรือไม่ โดยสามารถแบ่งวิธีการประเมินโครงการตามแนวทางเศรษฐศาสตร์ออกเป็น 4 รูปแบบ เยาวเรศ ทับพันธุ์ (2541, น.2-5)

(1) การวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ (Cost-Benefit Analysis : CBA) เป็นรูปแบบการวิเคราะห์ที่สมบูรณ์ที่สุดตามแนวความคิดพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์ เป็นการวิเคราะห์โครงการโดยคำนึงถึงต้นทุนและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการมีโครงการ โดยพยายามที่จะประเมินต้นทุนและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นออกมาเป็นตัวเงินเพื่อประเมินความคุ้มค่าของโครงการ หรือเพื่อช่วยตัดสินใจในการเลือกทำโครงการ แต่ในทางปฏิบัตินั้น อาจมีปัญหาในการนำไปใช้มากมายในการนำไปประเมิน โดยเฉพาะในการประเมินมูลค่าผลประโยชน์ของโครงการที่ให้ประโยชน์ต่อสังคมในลักษณะที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Benefits)

(2) การวิเคราะห์ประสิทธิภาพของต้นทุน (Cost Effectiveness Analysis: CEA) เป็นการวิเคราะห์โครงการในลักษณะที่ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ของโครงการอยู่ในรูปการประหยัดต้นทุน โดยลักษณะของโครงการที่ประเมินจะเป็นลักษณะของโครงการที่เน้นทางด้านการลดต้นทุนต่อการดำเนินการ (Cost per transaction)

(3) การวิเคราะห์ต้นทุนต่ำสุด (Cost Minimization Analysis: CMA) การประเมินโครงการแบบวิเคราะห์ต้นทุนต่ำสุดนี้เป็นการพยายามคำนวณหาจุดต่ำสุดของต้นทุน (minimum cost per transaction) เพื่อพยายามทำให้โครงการมีลักษณะเป็นการประหยัดจากขนาดให้มากที่สุด (Economies of scale)

(4) การวิเคราะห์ต้นทุนและอรรถประโยชน์ (Cost-Utility Analysis : CUA) เป็นการวิเคราะห์โครงการในลักษณะที่ไม่มีการประเมินต้นทุนและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นเป็นตัวเงิน โดยวิเคราะห์ถึงอรรถประโยชน์ที่เกิดขึ้นในภาพกว้างๆ โดยศึกษาว่าโครงการที่กำลังประเมินสามารถให้อรรถประโยชน์แก่คนกลุ่มใดบ้าง และในรูปแบบใดบ้าง เป็นการประเมิน

โครงการที่ผลประโยชน์ส่วนมากไม่สามารถที่จะวัดได้ในการประเมินโครงการทางเศรษฐศาสตร์นั้น แต่ละโครงการต่างมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งการที่จะเลือกใช้วิธีใดในการประเมินโครงการนั้นต้องพิจารณาตามความเหมาะสมในแต่ละโครงการนั้นด้วย การพัฒนาของประเทศต่าง ๆ จำนวนมากรวมทั้งประเทศไทยด้วย เป็นการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน เพราะเน้นที่การพัฒนาเศรษฐกิจระดับมหภาคเป็นสิ่งที่สำคัญ ทำให้มีการทำลายสิ่งแวดล้อมสูง ขาดการพัฒนามนุษย์ ครอบครัวและสังคม เป็นเหตุให้สังคมชนบทล่มสลาย และเกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมา เช่น การอพยพเข้าเมือง อาชญากรรม โศกนาฏกรรม การละเมิดสิทธิเด็ก และอุบัติเหตุต่าง ๆ ขณะนี้ทั่วโลกมีการพูดถึงและแสวงหาแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแบบยั่งยืนกันมาก นักวิชาการ นักการเมือง ตลอดจนนักพัฒนา ควบคู่การศึกษาและพัฒนาแนวความคิด การพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งจะต้องคำนึงถึง ความยั่งยืนของเศรษฐกิจ ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม ความยั่งยืนของสังคม อย่างสานสอดคล้องกันและกัน โดยไม่พัฒนาเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยไม่คำนึงถึงอีกสองเรื่อง เช่น พัฒนาเศรษฐกิจอย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและสังคม

2.2.4) องค์ประกอบที่เป็นหัวใจของความยั่งยืนของสังคมชนบท

ปัจจุบันมนุษย์คุ้นเคยกับการพัฒนาแบบแยกส่วน เพราะเรียนมาอย่างนั้นและมีความรู้จำกัดเฉพาะเรื่องเป็นการยากมากที่จะให้ คิดอย่างเชื่อมโยงเป็นบูรณาการ แต่ก็เป็นเรื่องหนีไม่พ้นว่าในการพัฒนาแบบยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องคิดอย่างบูรณาการ อาจเป็นความเจ็บปวดและยากเกินไปสำหรับนักวิชาการที่จะปรับจากการคิดแบบแยกส่วนมาเป็นคิดแบบบูรณาการ แต่ก็มีคำแนะนำเพราะ "บูรณาการ คือ กฎของอนาคต" ถ้าบททวนเอกสารให้มากก็จะเห็นว่าไม่ต้องเริ่มต้นที่ศูนย์และต้องสามารถสรุปประเด็นที่เป็นหัวใจของเรื่องต่าง ๆ ให้ได้ ดังที่ Norman Uphoff แห่งมหาวิทยาลัยคอร์เนลล์กล่าวว่า "ความยั่งยืนของสังคมในประเทศโลกที่สามขึ้นกับความยั่งยืนของสังคมชนบท" หากการพัฒนาทำแบบที่ทำให้สังคมชนบทล่มสลายย่อมนำไปสู่ความไม่ยั่งยืนของสังคมทั้งหมด และเป็นการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน แม้การพัฒนาชนบทจะมีหลายองค์ประกอบ แต่องค์ประกอบที่เป็นหัวใจของความยั่งยืนของสังคมชนบทมี 3 องค์ประกอบ คือ 1. องค์การชุมชน 2. ความรู้ 3. กระบวนการเรียนรู้ของประชาชน

ประเวศ วะสี (2005) กล่าวว่าองค์การชุมชนกับกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน คือหัวใจของการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป" ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาอย่างยิ่งว่าชุมชนที่เข้มแข็งมีกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตอย่างไรเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผนส่งเสริม

กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาวต่อไป อีกทั้งในการพัฒนาชนบทยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีก แต่ถ้าไม่ทำ 3 องค์ประกอบหลักข้างบนนี้ถึงจะพัฒนาในข้ออื่น ๆ เท่าใดการพัฒนาชนบทก็ไม่ประสบผลสำเร็จ จะขอขยายองค์ประกอบหลักดังต่อไปนี้

(1) องค์การชุมชน

องค์การชุมชน หมายถึง องค์การที่ชาวบ้านก่อตั้งขึ้นเอง ไม่ใช่้องค์การที่ทางราชการไปจัดตั้งให้ การมีองค์การชุมชนของชาวบ้านทำให้มีการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง โดยชาวบ้าน เพื่อชาวบ้าน ทำให้สามารถพัฒนาศักยภาพ ของตนเองเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและอื่น ๆ รวมทั้งทำให้เผชิญภาวะวิกฤติได้ดีขึ้น หากมีการส่งเสริมให้้องค์กรชุมชนและมีการรับรองความเป็นนิติบุคคลของ้องค์กรชุมชน ไม่เพียงแต่จะทำให้แก้ปัญหาความยากจน ได้โดยรวดเร็วเท่านั้น แต่ประชาธิปไตยในระดับ "รากหญ้า" จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพของประชาธิปไตยในระดับบนด้วย ในสังคมปัจจุบันและอนาคตซึ่งมีความหลากหลายประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารและมีบทบาทในด้านต่าง ๆ มากขึ้นระบบรวมศูนย์ อำนาจใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คอมมิวนิสต์ หรือเผด็จการทหารย่อมก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงทั้งสิ้น ประเทศไทยยังรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง ในระบบเช่นนี้รัฐบาลบริหารได้ด้วยความยากลำบาก และจะประสบภาวะวิกฤติเรื่อยไป ทุกรัฐบาล トラบใดที่ยังไม่กระจายอำนาจไปสู่สถาบันท้องถิ่นอย่างทั่วถึง ้องค์กรชุมชนเป็นสถาบันท้องถิ่นอย่างหนึ่งซึ่งควรริบส่งเสริมให้เกิดขึ้น

(2) ความรู้

ความรู้ หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับชุมชนชนบท เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ พืชพันธุ์และสัตว์ในท้องถิ่น การอาชีพ วัฒนธรรม การใช้เทคโนโลยี ปัญหาและการแก้ปัญหา ขณะนี้ระบบการศึกษาทุก ๆ ระดับ ตั้งแต่ประถมศึกษาจนถึงมหาวิทยาลัยเกือบจะไม่ได้ศึกษาให้เกิดความรู้จริงเกี่ยวกับชนบทเลย จึงไม่ มีพลังในการแก้ปัญหา ความรู้จริง คือ พลัง การทอ่งเนื้อหาในหนังสือโดยปราศจากการศึกษาสภาพของจริงไม่ทำให้เกิดความรู้จริง ความรู้เรื่องเกี่ยวกับชนบทจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความยั่งยืนของสังคมชนบท ระบบการศึกษาทั้งหมดควรจะเข้ามาสร้างความรู้จริงเกี่ยวกับชนบท

(3) กระบวนการเรียนรู้ของประชาชน

ต้องแยกกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนออกเป็นคนละเรื่องกับความรู้ที่กล่าวถึงในข้อ 2 เพราะแม้หากมีความรู้เกี่ยวกับชนบท แต่ปราศจากกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนก็ยังไม่เกิดการพัฒนาขึ้น เปรียบประดุจว่าเมื่อ้องค์กรความรู้ในพระไตรปิฎก ถ้าพุทธ

บริษัทไม่เรียนรู้ก็ไม่บรรลุธรรมหรือมีการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ในที่นี้ไม่ได้แปลว่าให้ชาวบ้านไปท่องหนังสือ หรือให้มีใครไปสอนความรู้สำเร็จรูป เพราะปัญหาของชาวบ้าน ยากเกินกว่าที่การท่องหนังสือหรือการรับความรู้สำเร็จรูปจะแก้ปัญหาได้ ดังที่ว่า การท่องหนังสือคงจะแก้ความยากจนไม่ได้ กระบวนการเรียนรู้ต้องเป็นการศึกษาที่ทรงพลังมากกว่านั้น อันได้แก่ - การวิเคราะห์ปัญหา - การวินิจฉัยปัญหา - การวิเคราะห์ทางเลือก - การตัดสินใจทางเลือก ที่ถูกต้อง มีตัวอย่างมาแล้วทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย ทั้งในชนบทและในเมืองว่า เมื่อชาวบ้านรวมตัวกันมีองค์กรและทำการวิเคราะห์ ปัญหาและวิเคราะห์ทางเลือก ทำให้ชาวบ้านสามารถแก้ปัญหาความยากจนได้โดยรวดเร็ว และทำให้สามารถปรับตัวได้อย่างต่อเนื่องต่อความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดตามมา ราคา การตลาด เทคโนโลยีล้วนเปลี่ยนแปลง แต่ถึงจะเปลี่ยนไปอย่างไร ความเปลี่ยนแปลงนั้นก็จะเป็นตัวแปรที่ถูกนำมาวิเคราะห์ ที่ทำให้ ชาวบ้านวินิจฉัยปัญหาและตัดสินใจอย่างปรับตัวไปได้เรื่อย ๆ การยึดเหี้ยมความรู้สำเร็จรูป แม้หากจะช่วยให้ชาวบ้านได้บ้างในระยะแรกก็จะเป็นการชั่วคราว เพราะเมื่อสิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนไป ความรู้สำเร็จรูป จะใช้ไม่ได้อีกต่อไป เพราะฉะนั้นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง คือการพัฒนา หาใช้ความรู้สำเร็จรูปตายตัวซึ่งนำไปสู่ปลายตันไม่ การมีองค์กรในข้อ 1 และการมีองค์ความรู้ในข้อ 2 ช่วยให้กระบวนการเรียนรู้ที่กล่าวถึงในข้อ 3 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การพัฒนาชนบทเป็นเรื่องยาก จึงล้มเหลวกันมาทั่วโลกและเป็นเรื่องที่ไม่อาจทำสำเร็จได้ด้วยอารมณ์แม้มีอารมณ์อยากช่วยเหลือแต่ ขาดความเข้าใจ ต่อให้ยกกองทัพลงไปทั้งกองทัพ หรือยกมหาวิทยาลัยลงไปทั้งมหาวิทยาลัย ก็แก้ปัญหาชนบทไม่สำเร็จจะถูกความยาก ของปัญหาชนบทกลืนกินไปจนเกิดสภาพจิตสลายไปตาม ๆ กัน

(4) กระบวนการเรียนรู้ตามอริยาคัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน

จากการศึกษาทดลองพบว่ารูปแบบวิธีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตามอริยาคัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน ควรประกอบด้วยขั้นตอนโดยสรุปดังต่อไปนี้

(4.1) ให้ความสำคัญต่อความรู้/ประสบการณ์การเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ที่เป็นปัญหา/ความต้องการที่ตรงกัน

(4.2) กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มโดยการแสวงหาผู้ทรงภูมิปัญญาน้อย 2-3 คน และจุดประกายความคิดให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อร่วมคิด-ร่วมทำ-ร่วมแก้ปัญหาโดยเริ่มจากผู้นำหรือผู้ทรงภูมิปัญญาที่เข้มแข็ง มีคุณธรรม เพื่อเป็นแกนนำในการรวมกลุ่ม

(4.3) การจัดเวทีให้แกนนำชุมชนได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้/ประสบการณ์ เป้าหมาย คือการคิดวิเคราะห์ปัญหา/ความต้องการร่วมกันและแสวงหาทางเลือก

วิธีแก้ปัญหาโดยใช้หลัก “คิดเป็น” ประกอบด้วยข้อมูลชุมชน ข้อมูลวิชาการ และข้อมูลตนเอง ประกอบการคิดวิเคราะห์

(4.4) มีการสรุป/วิเคราะห์ทางเลือกและตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหาร่วมกัน โดยใช้หลัก “คิดเป็น” ประกอบการตัดสินใจ

(4.5) มีการเผยแพร่แนวคิด/กิจกรรมหรือข้อสรุปที่ได้สู่สมาชิกส่วนใหญ่ เพื่อชักชวนให้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผนแก้ปัญหาของชุมชน

(4.6) มีการจัดตั้งองค์กรเพื่อรับผิดชอบการบริหารจัดการในรูปของ คณะกรรมการที่มาจากการเลือกตั้งโดยสมาชิกส่วนใหญ่

(4.7) ดำเนินงาน โครงการ/กิจกรรมตามแผนมีการบริหารจัดการที่ดีมีกฎ กติกาที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน มีการกระจายอำนาจอย่างเป็นธรรมและเอื้ออาทร มีการติดต่อสื่อสาร ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน

(4.8) มีการสรุป/ประเมินผลการดำเนินงาน/บททวนบทเรียนที่ได้รับทุก ครั้ง รวมทั้งจัดบันทึกรวบรวมความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไว้เป็นหลักฐาน เพื่อประโยชน์ ในการตรวจสอบ รายงานผลต่อสมาชิกและเพื่อการปรับปรุงพัฒนางานต่อไป

2.2.5) การวัดมูลค่าโครงการด้วยการวิเคราะห์ทุนทางปัญญา

(1) คำจำกัดความทุนทางปัญญา (Intellectual Capital หรือ IC) มีผู้ให้คำจำกัด ความเกี่ยวกับทุนทางปัญญา (Intellectual Assets) จำนวนมากแต่ยังไม่เป็นที่ยุติว่าคำจำกัดความที่ แน่ชัดคืออะไร คำจำกัดความที่กว้างที่สุดคือ “ความแตกต่างระหว่างมูลค่าทางการตลาดและค่า ทางบัญชี” (James, 1997 p.92) สำหรับความหมายที่แคบจะอ้างถึง “ผลรวมของความรู้ของ สมาชิกและวิธีการปฏิบัติในการแปลความรู้ให้อยู่ในรูปของยี่ห้อ เครื่องหมายการค้าและ กระบวนการ” (Roos et al. 1997, p27)

สำหรับ Edvinsson (1997 p.368) ได้ให้คำจำกัดความว่า ทุนทางปัญญาคือ “การ เป็นเจ้าของความรู้ การประยุกต์ประสบการณ์ เทคโนโลยีขององค์กร ความสัมพันธ์กับลูกค้า และความชำนาญของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งทำให้ บริษัทสามารถแข่งขันได้ในตลาด”

ความแตกต่างของคำจำกัดความจะขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระที่ทุนทางปัญญา (IC) จะครอบคลุมถึง กล่าวโดยทั่วไปก็จะต้องมีความหมายเพียงพอที่จะให้องค์กร สามารถรวม ทรัพยากรที่ไม่มีตัวตน และมีความเฉพาะเพียงพอที่จะมีแนวทางการจัดการให้องค์กรดำเนินการ ดังนั้นคำจำกัดความของ ทุนทางปัญญา (IC) อาจจะหมายถึง “วัตถุทางปัญญาซึ่งถูกสร้างขึ้น จั บรวบรวม และยกระดับขึ้นเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทรัพย์สิน” (Klein & Prusak in Stewart,

1997, p. 67) หรือ “ทรัพย์สินที่สร้างขึ้นจากกิจกรรมทางปัญญาจากการได้รับความรู้หรือการเรียนรู้ และการประดิษฐ์ไปจนถึงการสร้างความสัมพันธ์ที่มีคุณค่า” (Wiig, 1997 a p.400)

การเพิ่มขึ้นของทุนทางปัญญา เช่นความรู้ ความสัมพันธ์กับลูกค้า และความชำนาญ กลายเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญมากต่อความแข็งแกร่งและความสำเร็จของธุรกิจ เพราะ IC มีผลกระทบต่อผลลัพธ์ทางธุรกิจ (Bontis et al., 2000) ขณะที่ Roos et al. (1997) ได้กล่าวว่าในโลกของธุรกิจสมัยใหม่ ธุรกิจจำเป็นต้องเลือกระหว่างการจัดการทุนทางปัญญาหรือการเลิกกิจการ

(2) การทบทวนวรรณกรรมด้านการวัด ทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ทุนทางปัญญาเป็นที่รู้จักกันมานานในชื่อของค่าความนิยม (Goodwill) ถึงแม้ค่าความนิยมจะเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน แต่นักลงทุนมักจะนำมาตีค่าธุรกิจ เช่นสินค้าที่มียี่ห้อหรือเครื่องหมายการค้าจะมีค่าทางธุรกิจที่สูงกว่าสินค้าทั่วไป ปัจจุบันเมื่อธุรกิจเน้นความรู้มากขึ้นจึงได้มีการขยายทรัพย์สินที่ไม่มีตัวตนให้มากกว่าเรื่องของค่าความนิยมแต่สามารถเชื่อมต่อไปยังการสร้างคุณค่าความพยายามในขั้นแรกจะเป็นเรื่องของจัดการความรู้ โดยเริ่มจากการนำความเชี่ยวชาญและความรู้ว่าจะทำอย่างไร (Know-how) เข้าเป็นคุณค่าของธุรกิจ ต่อจากนั้นก็จะแสวงหาการพัฒนาระบบให้ดีขึ้นเพื่อสร้าง จินรบรวม และกระจายความรู้ภายในองค์กร

Karl Erik Sveiby เป็นบุคคลแรกที่เสนอแนวคิดด้านการจัดการทรัพย์สินที่ไม่มีตัวตน งานของเขาได้สร้างความมั่นใจให้กับการทำวิจัยและปฏิบัติทั้งในเรื่องการจัดการความรู้และค่าทุนนิยม และงานได้นำไปสรุปในงานของ Edvinsson ด้วยตัวแบบที่ชื่อว่า Skandia ซึ่งเป็นบริษัทที่เริ่มต้นตรวจสอบทุนทางปัญญา (IC) ในปี 1994 ในรายงานประจำปี

ทุนทางปัญญาตามตัวแบบของ Edvinsson ประกอบด้วยองค์ประกอบสองส่วนคือ ทุนบุคลากรและทุนโครงสร้าง และการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ตัวแบบได้พยายามที่จะทำให้สามารถวัด กำหนดคุณค่าและรายงานทุนทางปัญญาได้เช่นเดียวกับรายงานการวัดมูลค่าวัสดุและทรัพย์สินทางการเงินตามระบบบัญชีแบบดั้งเดิม

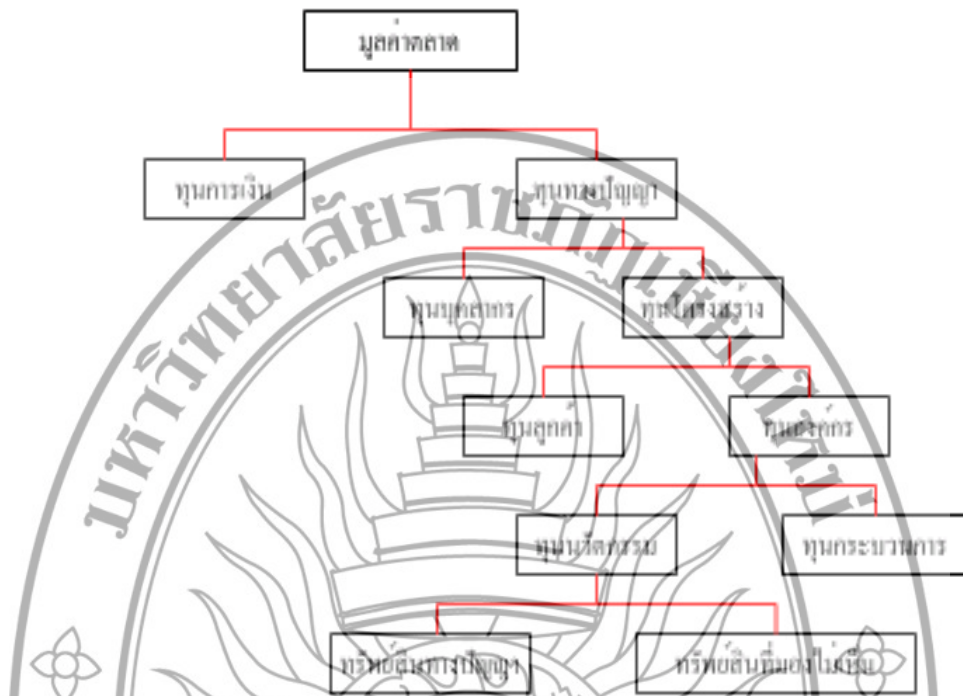
แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการความรู้และการวัดทรัพยากรของ Roos et al. (1997) แสดงในรูปที่ 1

ภาพที่ 2.2 แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการความรู้และการวัดทรัพยากร

ในองค์กรทั่วไปการตรวจสอบทุนทางปัญญาและการหาคุณค่าจะแตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใดจะต้องปรับให้เข้ากับองค์ประกอบ ธรรมชาติ วัตถุประสงค์ และการตลาดขององค์กร

ตัวแบบมูลค่าทางการตลาดและทุนทางปัญญาของตัวแบบ Skandia ประกอบด้วย ทุนบุคลากรหรือทุนมนุษย์ (Human Capital) ทุนลูกค้า (Customer Capital) และ ทุนกระบวนการ (Process Capital) (รูปที่ 2)

รูปที่ 2 ตัวแบบทุนทางปัญญาแบบ Skandia

ทุนบุคลากรหรือทุนมนุษย์ (Human Capital) จะรวมความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ และการสร้างสรรค์ของบุคลากรภายในองค์กร ทุนบุคลากรเป็นองค์ประกอบที่เห็นเด่นชัดที่สุดของทุนทางปัญญาแต่การกำหนดค่าค่อนข้างทำได้ยากเนื่องจากมนุษย์มีความซับซ้อน ความรู้จะอยู่ในสมองของบุคลากรและจะหายไปเมื่อบุคลากรลาออกจากองค์กร

1. ทุนลูกค้า (Customer Capital) จะประกอบด้วยลูกค้าและฐานข้อมูลลูกค้า
2. ทุนกระบวนการ (Process Capital) จะครอบคลุมกระบวนการภายในองค์กร รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกและการสนับสนุนต่างๆ เช่น ห้องสมุด เทคโนโลยีสารสนเทศ โปรแกรมการฝึกอบรม ทุนกระบวนการจะเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่ยังคงอยู่ในองค์กรโดยจะไม่สูญหายไปเมื่อบุคลากรขององค์กรลาออกไป
3. ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) เดิมหมายถึงการรู้ว่าจะทำอย่างไร (Know-how) เครื่องหมายการค้า สิทธิบัตร และความลับประเภท

อื่นที่ได้รับการปกป้องในรูปของลิขสิทธิ์ ทรัพย์สินที่ไม่มีตัวตน (Intangible Assets) ครอบคลุมวัฒนธรรมองค์กร จริยธรรม และคุณค่า

Brooking ได้แบ่งทุนทางปัญญาออกเป็นสี่องค์ประกอบได้แก่ ทรัพย์สิน โครงสร้างพื้นฐาน ทรัพย์สินทางการตลาด ทรัพย์สินทางด้านบุคลากร และทรัพย์สินทางปัญญา

รูปที่ 3 ประเภททุนทางปัญญาของ Brooking

มูลค่าของทุนทางปัญญาจะแตกต่างกันไปตามประเภทธุรกิจ ตัวอย่างธุรกิจสองประเภทคือธุรกิจที่ขายสินค้าและธุรกิจให้บริการ ทั้งสองธุรกิจได้รับคุณค่าในรูปของกำไรจากการขายสินค้าหรือให้บริการ โดยอาศัยความมีชื่อเสียงและความภักดีของลูกค้าเพื่อให้เกิดการซื้อขายซ้ำ แต่ธุรกิจทั้งสองก็ยังมีค่าแตกต่างเพราะธุรกิจให้บริการโดยตรงจะขึ้นกับทรัพย์สินที่ไม่มีตัวตนมากกว่าเช่น ชื่อที่รู้จัก ความเป็นผู้นำ การจัดตั้งมาตรฐาน และขึ้นกับทุนบุคลากร

2.2.6) การวัดประเมินด้วย BSC

ดัชนีวัดความสำเร็จแบบสมดุล หรือ Balanced Scorecard เป็นตัวชี้วัดผลสำเร็จของการปฏิบัติงานที่กำหนดขึ้นเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรได้ครบทุกกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญต่อความอยู่รอดและเติบโตขององค์กร ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) ด้านพันธกิจ/การเงิน 2) ด้านกลุ่มเป้าหมาย 3) ด้านการบริหารจัดการ/กระบวนการภายใน 4) ด้านการเรียนรู้และพัฒนา ดังนี้

(1) ด้านพันธกิจ/การเงิน

ได้แก่ ความสามารถในการทำกำไร (กำไร) การเติบโต (ยอดขาย) และผลตอบแทนแก่ผู้ถือหุ้น (มูลค่าหุ้น/ เงินปันผล)

(2) ด้านกลุ่มเป้าหมาย

ได้แก่ การตอบสนอง (ความรวดเร็วและความถูกต้อง) การให้บริการ (คุณภาพของการบริการ) ราคา (ความคุ้มค่าในการใช้บริการ)

(3) ด้านการบริหารจัดการ/กระบวนการภายใน

ได้แก่ เวลาในกระบวนการ (การใช้เวลาในแต่ละขั้นตอนการดำเนินงานกิจกรรม), คุณภาพในกระบวนการ (คุณภาพของงานในแต่ละขั้นตอนการดำเนินการ) และผลิตภาพในกระบวนการ (ทักษะ แรงจูงใจ ผลผลิตต่อคน)

(4) ด้านการเรียนรู้และการพัฒนา

ได้แก่ การค้นคว้า ทดลอง การผลิต และบริการชนิดใหม่ การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การศึกษาหาวิธีปรับปรุงระบบงาน การศึกษาทุนทางปัญญา (การใช้ทักษะการมีส่วนร่วมของบุคลากร การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างบุคลากร)

ตารางที่ 2.1 แสดงดัชนีวัดความสำเร็จแบบสมดุล

วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัด	ข้อมูลปัจจุบัน	เป้าหมาย	กลยุทธ์ที่ใช้
เพื่อความสำเร็จด้านการเงิน	รายได้เพิ่มขึ้น	5 %	10 %	ขยายตลาดสู่ต่างประเทศ
เพื่อความสำเร็จด้านลูกค้า	จำนวนลูกค้าเก่าที่หายไป	7 %	5 %	สำรวจความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ
เพื่อความสำเร็จของกระบวนการภายใน	อัตราของเสียจากการผลิต	5 %	3 %	จัดทำระบบ TQM ในองค์กร
เพื่อความสำเร็จด้านการเรียนรู้และพัฒนา	จำนวนวันในการอบรมต่อคน ต่อปี	7 วัน	10 วัน	จัดทำแผนอบรมพนักงานอย่างต่อเนื่อง

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กมลทิพย์ คำใจ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้เพื่อวัดมูลค่าเพิ่มของสินทรัพย์ชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคชนบทและชุมชนเมือง จ.เชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างการเรียนรู้ของคนในท้องถิ่นในการสร้างความมั่นคงด้านการจัดการสินทรัพย์ชุมชน อีกทั้งยังสามารถทราบถึงมูลค่าเพิ่มที่ได้จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจากการดำเนินงานวิจัยชุดโครงการ “การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชนบทและชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ในปี 2551 มีวิธีการศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยใช้รูปแบบของการจัดการเรียนรู้ในการจัดการสินทรัพย์ชุมชนเพื่อค้นหาศักยภาพและหามูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคมกับกลุ่มเป้าหมาย คือ องค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 42 แห่ง ใน 18 อำเภอทั่วจังหวัดเชียงใหม่ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ การเกษตร และการท่องเที่ยว ด้านสังคม ด้านการศึกษาและด้านอนามัยและสิ่งแวดล้อม

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงด้านการจัดการสินทรัพย์ชุมชนของตนเองได้เป็นอย่างดี ชุมชนสามารถวิเคราะห์และค้นหาศักยภาพของชุมชนเกี่ยวกับสินทรัพย์ของชุมชนที่มีอยู่ โดยเข้าใจถึงคุณค่าของสินทรัพย์ชุมชนที่สำคัญยิ่งคือ “ทุนบุคคลหรือทุนมนุษย์” นักวิจัยจึงได้เสนอแนะแนวทางในการจัดการเรียนรู้เพิ่มเติมศักยภาพของทุนบุคคลให้มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้นอันจะส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนนั้นต่อไป เพราะปัจจัยทุนบุคคลนี้เป็นปัจจัยหลักที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนนั่นเอง แนวทางในการจัดการเรียนรู้ได้แก่การเพิ่มทักษะของทุนบุคคลโดยเฉพาะในประเด็นของการพึ่งตนเอง รวมถึงการสร้างกลุ่มทุนบุคคลและเพิ่มศักยภาพให้เป็นองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งจนเติบโตเป็นเครือข่ายองค์กรที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

สำหรับผลการวิเคราะห์มูลค่าเพิ่มของโครงการวิจัยที่ได้ดำเนินงานในปีที่ผ่านมา นักวิจัยสามารถวัดมูลค่าเพิ่มทางด้านเศรษฐกิจด้วยตัวชี้วัด “ผลสัมฤทธิ์ทางรายได้และความคุ้มค่าทางการเงิน” ซึ่งก่อให้เกิดมูลค่าของสินค้าและบริการที่เพิ่มขึ้นในด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผลถึงร้อยละ 48 และร้อยละ 55 ตามลำดับ และในด้านสังคมนั้น ผลการศึกษาพบว่า ตัวชี้วัดมูลค่าเพิ่มทางสังคมที่เพิ่มขึ้นคือ คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น วัดได้จากสุขภาพทางกาย สุขภาพทางจิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะจิตสำนึกต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ในลักษณะของความรักและความสามัคคีของคนในชุมชน มีค่าเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 86 ทั้งนี้

เพราะคนในชุมชนมีความพึงพอใจเป็นอย่างมากต่อการเรียนรู้ร่วมกันที่จะนำพาชุมชนให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนของตนเอง

กาญจนา สุระ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ต่อการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมของภาคชนบทและชุมชนเมืองจังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์ เพื่อจัดการเรียนรู้และหาแนวทางเพิ่มศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ต่อการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ ใช้วิธีการศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR) และการวิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT Analysis) กับกลุ่มเป้าหมายคือ องค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 42 ตำบล 18 อำเภอ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น 4 ด้านคือ ด้านเศรษฐกิจ การเกษตรและการท่องเที่ยว ด้านสังคม ด้านการศึกษาและด้านอนามัยและสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัยพบว่าแนวทางในการเพิ่มศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ในชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ต่อการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นในแต่ละด้านได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ การเกษตรและการท่องเที่ยว ควรจัดการเรียนรู้ในการสร้างแผนธุรกิจ แผนประชาสัมพันธ์สินค้า แผนการตลาด และแผนพัฒนานักการตลาดธุรกิจชุมชน ส่วนด้านสังคมและวัฒนธรรม ควรจะจัดการเรียนรู้ในการประชาคมแบบมีส่วนร่วมในการสร้างความสงบสุขในชุมชน การสร้างศักยภาพความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนทั้งกายและใจ คุณธรรมและจริยธรรมให้เพิ่มขึ้น ในด้าน การศึกษานั้น ควรจะจัดการเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาจิตวิทยารวมถึงการสร้างเขาน้ำอารมณ์ (EQ) ในเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น ส่วนด้านอนามัยและสิ่งแวดล้อมนั้น ควรจะจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศวิทยา การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมถึงสุขอนามัยของชุมชนให้สะอาด ปลอดภัย ซึ่งแนวทางการจัดการเรียนรู้ทั้งสี่ด้านนี้ จะช่วยเสริมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนให้มีศักยภาพที่เพิ่มขึ้นในการที่จะต่อยอดสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นต่อไป

ดังนั้นเพื่อที่จะยกระดับเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ การจัดการเรียนรู้ในการเพิ่มศักยภาพให้กับทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนนั้นๆ จึงเป็นแบบอย่าง ที่ชุมชนต้องเรียนรู้ร่วมกันในท้องถิ่นของตนเองและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับชุมชนกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวมเชิงบูรณาการ อันจะเป็นการเพิ่มโอกาสการพัฒนาชุมชนของตนเองให้ยั่งยืนสืบไป

จุมพล หนิมพานิช และบุญศรี พรหมมาพันธุ์ (2547) ได้ศึกษาบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการส่งเสริมธุรกิจชุมชน: ศึกษาเฉพาะภาคเหนือ พบว่า ปัญหาธุรกิจชุมชนส่วนใหญ่เป็นปัญหาด้านการบริหารจัดการ โดยเฉพาะการจัดการเรื่องการเงิน การบัญชีที่ยังไม่มีระบบที่ชัดเจน รองลงมาได้แก่ปัญหาการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลผลิต ผลิตภัณฑ์ และปัญหาด้านการแปรรูปและการบรรจุหีบห่อ ที่ยังไม่ได้มาตรฐาน บทบาทของ อบต. ในการส่งเสริมธุรกิจชุมชน สามารถส่งเสริมธุรกิจชุมชนได้อย่างมาก ได้แก่ การส่งเสริมการพัฒนาสตรีให้มีบทบาทในการผลิต การแปรรูปและการถนอมอาหารเพื่อจัดจำหน่าย รวมทั้งบทบาทในการส่งเสริมการศึกษาและวัฒนธรรม ส่วนบทบาทของ อบต. ตามมาตรา 68 ที่สามารถส่งเสริมธุรกิจชุมชนได้อย่างมาก ได้แก่ การจัดหาแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคและเพื่อการเกษตร

แนวทางการส่งเสริมธุรกิจชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ด้านการผลิต ได้แก่ ควรมีการส่งเสริมปริมาณการผลิตที่จะช่วยลดต้นทุน ส่งเสริมวิธีการผลิตที่ไม่มีความยุ่งยาก สามารถใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งนำภูมิปัญญาท้องถิ่นจากที่อื่นมาพัฒนาเพิ่มเติมได้ในแต่ละด้านดังนี้

ด้านการตลาด ควรมีการพัฒนาสมาชิกธุรกิจชุมชนให้มีความสามารถในการแสวงหาตลาด มีความสามารถในการวิเคราะห์ตลาด ลูกค้านักค้าสถานที่จำหน่ายโดยมีการให้ความรู้หรือฝึกอบรมเชิงปฏิบัติ

ด้านการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ควรมีการแนะนำวิธีการดูแลรักษาคุณภาพผลผลิต ผลิตภัณฑ์ให้สะอาด ถูกหลักอนามัย ใหม่ สด สามารถเก็บรักษาให้อยู่ได้นานตามลักษณะของธุรกิจชุมชนแต่ละประเภทและให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลผลิตที่สอดคล้องกับรสนิยม ความต้องการของตลาดและผู้บริโภค

ด้านการแปรรูป ออกแบบการบรรจุหีบห่อผลผลิต ผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ควรมีการสาธิตการออกแบบและการบรรจุหีบห่อที่สามารถรักษาคุณภาพผลผลิตการพัฒนาการออกแบบและการบรรจุหีบห่อผลผลิตที่มีความสวยงาม คงทน สะดวกต่อการขนส่งและจัดจำหน่าย ที่จะทำให้ตลาดหรือผู้บริโภคเกิดความพึงพอใจ

ด้านแรงงาน ควรส่งเสริมพัฒนาฝึกอบรมแรงงานในธุรกิจชุมชนในท้องถิ่นให้มีความรู้ในการผลิตเพื่อเป็นแรงงานที่มีคุณภาพ มีฝีมือควรกระตุ้นและจูงใจให้แรงงานรุ่นใหม่เข้าสู่อาชีพดั้งเดิมของท้องถิ่นขององค์กรธุรกิจชุมชนของตน รวมทั้งการแนะนำให้แรงงานรู้วิธีการแสวงหาความรู้ทักษะด้วยตนเอง

ด้านต้นทุน ควรส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกธุรกิจชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ ในธุรกิจชุมชนว่าเป็นไปเพื่อชุมชน และการดำเนินการโดยชุมชน การแนะนำให้ธุรกิจชุมชนที่มีปัญหาในเรื่องของการระดมทุน ให้มีความรู้ในเรื่องเหล่านี้ รวมทั้งการแนะนำให้องค์กรธุรกิจชุมชนมีกิจกรรม การผลิต การตลาด เป็นต้น และรู้จักวิธีการพึ่งพาตนเองด้านเงินทุน

ด้านการบริหารจัดการธุรกิจชุมชน ควรแนะนำให้ความรู้ทักษะทางด้านบัญชี การจัดทำระบบบัญชีกับสมาชิกธุรกิจชุมชน รวมทั้งการแนะนำให้องค์กรธุรกิจชุมชนเรียนรู้ระบบการควบคุม ตรวจสอบรายได้ รายจ่ายที่ถูกต้องแม่นยำมีมาตรฐาน

ด้านการมีส่วนร่วมของผู้นำและสมาชิก ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้นำองค์กรธุรกิจชุมชนเสียสละและกระตุ้นให้สมาชิก ร่วมมือร่วมใจในการทำงานให้กับกลุ่มองค์กรธุรกิจชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันตัดสินใจ

ประวิณ ลิ้มปายชล (2547) ศึกษาวิจัยเพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวนโยบายในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยอาศัยทุนทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่เพื่อเป็นฐานในการเสริมสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น เป็นการเพิ่มความสามารถในการผลิตให้กับชุมชน อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน นับเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของรัฐบาลที่พยายามเชื่อมโยงกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจกับรากฐานทางวัฒนธรรมและสังคมที่ชุมชนแต่ละแห่งมีอยู่ ทั้งนี้ได้มีความพยายามในภาครัฐที่จะทำ “แผนที่ทุนทางสังคม” เพื่อให้ผู้วางแผนนโยบายได้ทราบถึงศักยภาพของชุมชน การศึกษานี้มีข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย เพื่อให้บรรลุผลในการที่ผู้วางแผนนโยบาย จะได้มีฐานข้อมูลเกี่ยวกับทุนชุมชน ดังนี้

1) การสืบค้นทุนชุมชนที่ดำรงอยู่จากอดีตถึงปัจจุบันเพื่อหาทางส่งเสริมการที่ชุมชนแต่ละแห่งสามารถดำรงอยู่ได้นับจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันนั้น ชุมชนจะต้องมีทุนชุมชนอันได้แก่ ทุนธรรมชาติ ทุนความรู้ ทุนมนุษย์ และทุนสังคม ซึ่งชุมชนได้สร้าง สะสม และสืบสานมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งทั้งหมดนี้อาจเรียกว่า เป็นทุนวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมทั้งที่เป็นนามธรรม (เช่น ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ระบบความสัมพันธ์ คุณลักษณะของความเป็นมนุษย์ของคนในแต่ละชุมชน) และที่เป็นรูปธรรม (เช่น งานหัตถกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ ผลผลิตในรูปแบบต่าง ๆ) ก็คือสิ่งที่สะท้อนวิถีการดำรงชีวิตและสิ่งต่าง ๆ ที่คนในชุมชนได้สร้างสรรค์และสืบทอดมา ด้วยเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ที่คนทั่วไปมองเห็นได้ง่าย ก็คือรูปธรรมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

สังคม และวัฒนธรรมที่แต่ละชุมชนมีอยู่ เช่น การทำนา การทำไร่ การทอผ้าไหม การจักสาน การทำยาสมุนไพร การให้บริการการท่องเที่ยวของชุมชน เป็นต้น

การใช้ทุนเดิมที่ชุมชนมีอยู่มาช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน จำเป็นจะต้องสืบสาวหรือมองให้ลึกกลงไปถึงตัวระบบความรู้และระบบความสัมพันธ์ ที่แม้จะมองไม่เห็น แต่เป็นรากฐานที่สำคัญที่รองรับการดำรงอยู่ของสิ่งที่เป็นรูปธรรม โดยกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่แต่ละชุมชนมีอยู่ ได้รับการค้ำจุนโดย

- 1.1) ระบบความรู้ ความคิด ความเชื่อ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น “ทุนความรู้”
- 1.2) จิตสำนึกร่วม อันประกอบด้วยความรักความผูกพันที่คนในชุมชนมีต่อกัน ความสามัคคีปรองดองและการแบ่งปันผล ได้อย่างเป็นธรรม ซึ่งอาจเรียกว่าเป็น “ทุนทางสังคม”
- 1.3) ความเป็นมนุษย์ที่มีพลังและศักดิ์ศรี ซึ่งอาจเรียกว่าเป็น “ทุนมนุษย์”
- 1.4) การที่ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติและสามารถนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ โดยมีการบำรุงรักษาไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมให้หมดไป ก่อให้เกิดเป็นผลผลิตที่อาศัยฐานทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เรียกว่า “ทุนธรรมชาติ”

ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง (2551) ได้ทำการวิจัย “โครงการบูรณาการการจัดการเรียนรู้การสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อสร้างและพัฒนานักประชาสัมพันธ์ชุมชนประจำท้องถิ่น ในจังหวัดเชียงใหม่ด้วยวิธีการจัดการการเรียนรู้ (LM) ด้านการสื่อสารและการใช้สื่อเทคโนโลยีของชุมชน โดยชุมชน และบูรณาการร่วมกับชุมชนในการเพิ่มศักยภาพของคนในชุมชนกลุ่มเป้าหมายคือ องค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 42 ตำบล 18 อำเภอทั่วจังหวัดเชียงใหม่ ให้รู้จักการใช้หลักการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการนำเสนอแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นของตนเองได้อย่างเหมาะสม วิธีการศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) กับ ในการบูรณาการร่วมกันของนักประชาสัมพันธ์ชุมชนประจำท้องถิ่น ชุมชน และองค์กรในท้องถิ่น กับการผลิตสื่อที่กระตุ้นและส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น 4 ด้านคือ ด้านเศรษฐกิจ การเกษตรและการท่องเที่ยว ด้านสังคม ด้านการศึกษาและด้านอนามัยและสิ่งแวดล้อม

แนวทางในการจัดการเรียนรู้ครั้งนี้เริ่มจากการพัฒนานักประชาสัมพันธ์ท้องถิ่น จำนวน 9 คน ซึ่งเป็นนักประชาสัมพันธ์ชุมชนของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนให้สามารถผลิตสื่อสารสนเทศเพื่อการประชาสัมพันธ์ท้องถิ่น โดยการนำเสนอ การดำเนินงาน โครงการภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งสิ้น 42 องค์การบริหารส่วนตำบล ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนในท้องถิ่นสามารถเรียนรู้ร่วมกัน เชิงบูรณาการกับหน่วยงานในท้องถิ่นของตนเองกับการผลิตสื่อที่กระตุ้นและส่งเสริมการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น 4 ด้านคือ สื่อสารสนเทศเพื่อการสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่น ด้านเศรษฐกิจ การเกษตรและการท่องเที่ยว จำนวน 17 ชิ้นงาน สื่อสารสนเทศเพื่อการสนับสนุน การพัฒนาท้องถิ่นด้านสังคม จำนวน 14 ชิ้นงาน สื่อสารสนเทศเพื่อการสนับสนุนการพัฒนา ท้องถิ่นด้านการศึกษา จำนวน 6 ชิ้นงาน และสื่อสารสนเทศเพื่อการสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่น ด้านอนามัยและสิ่งแวดล้อม จำนวน 5 ชิ้นงาน ผลงานสื่อสารสนเทศที่ผลิตได้ของชุมชนถูก นำเสนอผ่านสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย (สทท) จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่เดือนกันยายน ถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2551 การประชาสัมพันธ์ดังกล่าวจะทำให้ชุมชนได้ทราบทิศทางการ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นของตนเองและเกิดการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วม กับ แนวทางการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย (2550) ได้ทำการ สืบหาข้อมูลสินทรัพย์ชุมชนครั้งนี้ ได้เก็บข้อมูลกระจายไปตามพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัดเป้าหมาย จำนวน 75 จังหวัด ไม่รวมกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นการสำรวจข้อมูลสินทรัพย์ชุมชนจังหวัดละ 1 สินทรัพย์ รวมทั้งสิ้น 75 สินทรัพย์ โดยมีการกระจายสินทรัพย์ไปในแต่ละภูมิภาคของประเทศ ไทย พบว่า สินทรัพย์ชุมชนส่วนใหญ่เป็นประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็น กลุ่มสินทรัพย์ ชุมชนด้านหัตถกรรมและการฝีมือมากที่สุด ในด้านจำนวนสมาชิกกลุ่มจัดเป็น กลุ่มขนาดเล็ก เนื่องจากสมาชิกในกลุ่มมีน้อยกว่า 20 คน และมีการบริหารจัดการกลุ่มได้เป็นอย่างดี รวมทั้ง ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะหน่วยงานราชการ นอกจากนี้ พบว่าสมาชิกของชุมชนเกือบครึ่งหนึ่งมีพื้นฐานหรือความถนัดในการผลิตสินค้าหรือบริการจาก สินทรัพย์ชุมชนนี้แล้ว โดยใช้วัตถุดิบสำหรับการผลิตสินค้าหรือบริการ และแรงงานที่มีอยู่ ในชุมชนเป็นหลัก ส่วนแหล่งจำหน่ายสินค้าหรือบริการของชุมชนมีทั้งภายในและภายนอก ชุมชน และสามารถสร้างผลกำไรจากการประกอบการของชุมชนได้เฉลี่ยต่อเดือนในระดับมี กำไรดี ซึ่งมีกำไรมากกว่าร้อยละ 30 ของต้นทุน

แหล่งเงินทุนสำคัญของชุมชนมีแหล่งเงินทุนหลักมาจากเงินทุนหรือเงินออมของสมาชิก รองลงมาเป็นเงินทุนจากราชการหรือองค์กรเอกชน และเงินกู้จากสถาบันการเงิน ในส่วนของประวัติการใช้แหล่งเงินทุนที่ไม่ใช่สถาบันการเงินหรือธนาคาร พบว่าชุมชนใช้เงินทุนจากหลายแหล่ง โดยเฉพาะแหล่งสำคัญคือ กองทุนหมู่บ้าน รองลงมาคือ เงินทุนสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัดและเทศบาล เมื่อเปรียบเทียบกับประวัติการใช้แหล่งทุนจากสถาบันการเงินหรือธนาคาร พบว่าชุมชนใช้เงินทุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ในสัดส่วนสูงสุด รองลงมาเป็นการใช้เงินทุนจากธนาคารออมสิน โดยสรุปชุมชนทุกภูมิภาคใช้เงินทุนจากแหล่งที่เป็นสถาบันการเงินหรือธนาคารเป็นจำนวนเงินที่สูงกว่าแหล่งเงินทุนที่ไม่ใช่สถาบันการเงินหรือธนาคาร ประมาณ 2.5 เท่า เมื่อพิจารณาการจำแนกผลการประเมินศักยภาพทางเศรษฐกิจของสินทรัพย์ไปตามประเภทสินทรัพย์ชุมชน พบว่าศักยภาพสินทรัพย์ชุมชนสูง ส่วนใหญ่เป็นสินทรัพย์ประเภทสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (รายการสินทรัพย์ตามตาราง) รองลงมาเป็นสินทรัพย์ประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับสินทรัพย์ชุมชนที่มีศักยภาพต่ำ คือ สินทรัพย์ชุมชนประเภทวิถีชีวิตชุมชน

ผลการศึกษาแบบจำลองศักยภาพสินทรัพย์ชุมชน พบว่าจำนวนสมาชิกของชุมชนและประวัติการชำระหนี้ ซึ่งเป็นตัวแปรอิสระที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์เป็นบวก แสดงว่าเป็นตัวแปรที่ไปช่วยเพิ่มโอกาสให้ศักยภาพสินทรัพย์ชุมชนทางเศรษฐกิจสูงขึ้น ส่วนตัวแปรประวัติการชำระหนี้ ซึ่งเป็นตัวแปรเชิงคุณภาพที่ปรับเปลี่ยนให้เป็นตัวแปรหุ่น แสดงว่าสมาชิกของชุมชนที่มีประวัติการชำระหนี้ดี มีโอกาสทำให้ศักยภาพสินทรัพย์ชุมชนทางเศรษฐกิจสูงขึ้น แนวทางการพัฒนาสินทรัพย์ชุมชน ในเชิงการตลาดก็คือ การสร้างตลาดสินค้าใหม่ ทั้งนี้เพราะเอสเอ็มอีที่แข็งแกร่งส่วนใหญ่ พวกแบงก์พาณิชย์ทั่วไปก็ให้การสนับสนุนอยู่แล้ว ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย (ธพว.) จึงมองหากลุ่มลูกค้าใหม่ๆ ที่มีศักยภาพและให้การส่งเสริมสนับสนุนอย่างมีบูรณาการ ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ก็สามารถส่งเสริมและสนับสนุนให้เติบโตแข็งแรงได้ ก็จะก่อประโยชน์ด้านอื่นๆ ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน และเป็นผลดีต่อรากฐานเศรษฐกิจโดยรวม

วิไลลักษณ์ กิตินุตร (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดการการเรียนรู้เพื่อสร้างแผนชุมชนในการยกระดับการพัฒนาท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่ จากระากหญ้าสู่รากแก้ว” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้สมาชิกของชุมชน สามารถใช้กระบวนการจัดการการเรียนรู้ (LM) ในการสร้างแผนชุมชนที่สามารถยกระดับการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจและสังคมทั้ง

4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านอนามัยและสิ่งแวดล้อมระดับที่เข้มแข็งได้อย่างเหมาะสมตามท้องถิ่นของตนเอง วิธีการศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR) และการวิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT Analysis) กับกลุ่มเป้าหมายคือ องค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 42 ตำบล 18 อำเภอทั่วจังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า คณะนักวิจัยสามารถจัดการเรียนรู้ในการสร้างแผนพัฒนาชุมชน ด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนในท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่ ถึง 42 แห่ง โดยการเรียนรู้ด้วยตนเองกับการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง อุปสรรคและ โอกาสที่จะพัฒนาชุมชนด้วยชุมชน รวมถึงการเรียนรู้ระหว่างชุมชน จนถึงการเรียนรู้กับภาคีนอกชุมชนในระดับอำเภอและระดับจังหวัด อาศัยคำชี้แนะจากนักปราชญ์ทั้งในและนอกชุมชน จนเกิดเกิดผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาอย่างแท้จริง เปรียบเสมือนการพัฒนาจากรากหญ้าสู่รากแก้วที่แข็งแกร่ง ผลที่ได้จากการนำเอาแผนชุมชนนี้ไปใช้จะก่อให้เกิดการยอมรับและสนับสนุนของคนในชุมชน เกิดแรงผลักดันและแรงหนุนให้ชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง ผลของการวิจัยสามารถสรุปแผนชุมชนที่ได้จากการเรียนรู้ในด้านเศรษฐกิจ จำนวน 17 แผน ในด้านการศึกษา จำนวน 14 แผน ในด้านสังคม จำนวน 6 แผน และในด้านอนามัยและสิ่งแวดล้อม จำนวน 5 แผน โดยแผนชุมชนเหล่านี้จะถูกนำไปใช้จริงในท้องถิ่น ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2552 ซึ่งบทเรียนที่ได้จากการเรียนรู้สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ ชุมชนจะนำเอาไปเป็นต้นแบบของการเรียนรู้ในการสร้างแผนชุมชนด้านอื่นๆ อีกทั้งยังจะมีการขยายผลการดำเนินงานไปในพื้นที่อื่นของจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียงต่อไป

วิระศักดิ์ สมยานะ (2551) ได้ทำโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ของภาคชนบทและชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์ของเพื่อที่จะใช้กระบวนการของการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน เริ่มจากการพัฒนานักวิจัยของโครงการเพื่อวางแผนการดำเนินงานร่วมกันกับนักวิจัยท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานในท้องถิ่นนั้นๆ รวมถึงการจัดการเรียนรู้ร่วมกันกับทรัพยากรมนุษย์หรือคนในชุมชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการเรียนรู้ครั้งนี้ โดยการพัฒนาการเรียนรู้ทุกกระบวนการเริ่มจาก 1) การไม่รู้ พัฒนาไปสู่ 2) การรับรู้ และเป็น 3) การเรียนรู้ จนกระทั่งพัฒนาไปเป็น 4) การเรียนรู้ นั่นเอง ทุกขั้นตอนของการเรียนรู้จะอาศัยการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ทุกภาคส่วนได้ปฏิบัติการเรียนรู้ร่วมกันผ่านโครงการบูรณาการการจัดการการเรียนรู้ด้านการสื่อสาร ให้การเรียนรู้เหล่านั้นเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเห็นผลสัมฤทธิ์ที่ชัดเจน อีกทั้งยังต้องทำการประเมินการพัฒนาโครงการที่มีผลต่อการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นนั้นๆ ด้วยการ

วัตถุลค่าเพิ่มจากการจัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น ในจังหวัดเชียงใหม่ ให้บังเกิดเห็นถึงคุณค่าและประโยชน์ที่ชัดเจนจากการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้แน่นอน

ผลการวิจัยพบว่าสามารถพัฒนานักวิจัยของท้องถิ่นได้ทั้งสิ้น 42 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผนของชุมชน สามารถพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ได้ 42 ชุมชน กับการจัดการเรียนรู้ในการสร้างแผนพัฒนาชุมชนของท้องถิ่นได้ทั้งสิ้น 4 ด้าน คือ แผนพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ จำนวน 17 แผน แผนพัฒนาด้านสังคมจำนวน 14 แผน แผนพัฒนาด้านการศึกษาจำนวน 6 แผน และแผนพัฒนาด้านอนามัยและสิ่งแวดล้อมจำนวน 5 แผน แผนพัฒนาเหล่านี้ได้ถูกนำไปปฏิบัติจริงกับชุมชนในท้องถิ่น โดยผ่านการประเมินผลการดำเนินงานด้วยตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security Indicators : HIS) อันจะทำให้ทราบถึงมูลค่าเพิ่มของโครงการต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งผลการประเมินพบว่าทุกภาคส่วนทั้งผู้นำองค์กร ผู้ปฏิบัติงาน รวมถึงผู้รับนโยบาย หรือชุมชนสามารถบูรณาการร่วมกันในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการพัฒนาที่เริ่มต้นจากชุมชนและเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง เปรียบเสมือนการพัฒนาจากรากหญ้าสู่รากแก้วที่แข็งแกร่ง นอกจากนี้แผนพัฒนาชุมชนที่ได้จากการจัดการเรียนรู้ได้ถูกนำไปผลิตสื่อสารสนเทศเพื่อการประชาสัมพันธ์แผนชุมชนโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมกับเยาวชนนักประชาสัมพันธ์ท้องถิ่น ผ่านสื่อประชาสัมพันธ์วิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย (สทท) จังหวัดเชียงใหม่ ให้ทุกภาคส่วนได้ทราบถึงทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นของตนเองและเกิดการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับแนวทางการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

วีระศักดิ์ สมยานะ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดการการเรียนรู้เพื่อสร้างและพัฒนา นักวิจัย ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อสร้างและพัฒนา นักวิจัยท้องถิ่น ในจังหวัดเชียงใหม่ ด้วยวิธีการจัดการการเรียนรู้ (Learning Management: LM) และเพิ่มศักยภาพของนักวิจัยท้องถิ่น ให้สามารถพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นของตนเองได้อย่างเหมาะสม วิทยานิพนธ์ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) และการวิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT Analysis) กับกลุ่มเป้าหมายคือนักวิจัยท้องถิ่นประจำตำบลจำนวน 42 ตำบล 18 อำเภอ ทั่วจังหวัดเชียงใหม่ กับการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเป็นนักวิจัยท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการพัฒนาชุมชนของตนเองตามแผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น 4 ด้านคือ ด้านเศรษฐกิจ การเกษตรและการท่องเที่ยว ด้านสังคม ด้านการศึกษาและด้านอนามัยและสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัย นักวิจัยสามารถจัดการเรียนรู้โดยการสร้างและพัฒนานักวิจัยท้องถิ่นประจำตำบลของจังหวัดเชียงใหม่ได้ 18 อำเภอ จำนวน 42 คน โดยส่วนใหญ่ นักวิจัยท้องถิ่นเหล่านี้ดำรงตำแหน่งเจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผนฯ ได้เสนองานวิจัยท้องถิ่นในประเด็นของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นของตนเองได้อย่างเหมาะสมตามบริบทของชุมชนนั้นๆ กล่าวคือ ในด้านเศรษฐกิจ การเกษตรและการท่องเที่ยว นักวิจัยท้องถิ่นสามารถเสนองานวิจัยได้ทั้งสิ้น 17 เรื่อง สำหรับในด้านสังคมและวัฒนธรรม สามารถเสนองานวิจัยได้ 14 เรื่อง และด้านการศึกษามีงานวิจัยท้องถิ่นจำนวน 6 เรื่อง ส่วนด้านอนามัยและสิ่งแวดล้อม นักวิจัยท้องถิ่นได้เสนองานวิจัยจำนวน 5 เรื่อง ซึ่งงานวิจัยเหล่านี้ส่วนแล้วนำไปปฏิบัติจริงในท้องถิ่นได้อย่างถูกต้องตามหลักของทฤษฎีงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน อันเกิดผลสัมฤทธิ์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นของนักวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยนักวิจัยท้องถิ่นเหล่านี้จะนำเอาต้นแบบของการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัยครั้งนี้ไปเป็นแบบอย่างกับการพัฒนาท้องถิ่นด้วยงานวิจัยในด้านอื่นๆ ต่อไป นับได้ว่าเป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาท้องถิ่นด้วยงานวิจัยกับการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง